

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

(підпис)
«___» _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий
ринок»
за освітньою програмою: «Управління публічними фінансами»
на тему: «Міжнародна податкова конкуренція та її вплив на систему державних
фінансів»

Виконавець:

студент 1 групи 6 курсу ФФБС
Скрипник Андрій Вікторович _____
/підпис/

Науковий керівник:

к.е.н., доцент
Дубовик Ольга Юхимівна _____
/підпис/

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ.....	7
1.1. Історія розвитку податкової конкуренції.....	7
1.2. Економічна суть податкової конкуренції	12
1.3. Законодавчі аспекти забезпечення конкурентоспроможності податкової системи України	22
РОЗДІЛ 2. МОНІТОРИНГ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК	28
2.1. Оцінка податкової конкурентоздатності країн світу.....	28
2.2. Вплив податкової конкуренції на економічний розвиток України.....	46
РОЗДІЛ 3. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ УМОВАХ.	58
3.1. Аналіз світових практик з підвищення податкової конкуренції.....	58
3.2. Шляхи посилення позицій України в міжнародній податковій конкуренції	71
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	85
ДОДАТКИ.....	96

ВСТУП

Актуальність. До повномасштабного вторгнення російської армії у лютому 2022 р. Україна поступово впроваджувала міжнародні стандарти, розроблені в рамках програми BEPS, які давали змогу досягти податкової прозорості та скоротити можливі втрати економіки через використання офшорних схем та прогалин у законодавстві. Завдяки співпраці із іноземними партнерами вдалося значно скоротити відтік прибутків підприємств та зменшити втрати бюджету від заниження бази оподаткування. Навіть під час дії військового стану, коли основні зусилля направлені на підтримку ЗСУ та боротьбу із російською армією, яка завдає значних збитків та втрат (економічних, інфраструктурних та людських), Україна продовжує виконання своїх міжнародних зобов'язань, в тому числі в частині досягнення добросовісної податкової конкуренції із мінімізацією можливостей для розмивання податкових баз та поступово «модернізує» вітчизняне законодавство під вимоги Європейського Союзу та міжнародних організацій (зокрема, Організації економічного співробітництва та розвитку).

Крім того, вже сьогодні вкрай важливо визначатися із можливими шляхами посилення позицій української економіки на світовій арені через посилення нашої податкової конкурентоздатності. Зокрема вкрай важливо забезпечити інвестиційну привабливість, яка дасть змогу залучити потоки іноземних інвестицій у відбудову та розвиток України, що можливо за умови зокрема і підвищення податкової конкурентоздатності нашої країни.

Міжнародній податковій конкуренції з 80-х рр. 20 століття і по сьогодні приділяють значну увагу у своїх наукових роботах, як іноземні вчені-економісти, зокрема Дж. Вілсон та Д. Уайлдасін, Чарльз Тібу, Маттіас Левін, Р.С. Аві-Йоха, Ейон МакЛафін, так і українськими фахівцями, зокрема Дубовик О.Ю., Витаманюк О.С., Осіпенко Д.О., Єгорова О.О., Ткач С.М., Цимбалюк І.О. та ін.

Українські вчені-економісти приділяють у своїх роботах увагу як теоретичним, так і практичним сторонам економічного явища податкової конкуренції. Зокрема у своїх роботах вчені приділяють увагу еволюції поняття

податкова конкуренція та посилення її впливу на економіки країн, досліджують вплив BEPS та інших міжнародних ініціатив на національні економіки, проводять оцінки податкового навантаження та системних проблем податкових систем, які впливають на податкову конкурентоздатність, крім того в більш вузьких аспектах значна увага і на далі приділяється боротьбі із офшорними схемами, важливості угод про подвійне оподаткування та їх впливу на розвиток податкової конкурентоздатності. В іноземних публікаціях також роблять акценти саме на боротьбі із недобросовісною податковою конкуренцією шляхом запровадження узгоджених міжнародних інструментів та продовженням податкових реформ на рівні окремих територій/країн. При цьому сучасні іноземні вчені-економісти, наукових інтересом яких є міжнародна податкова конкуренція, приділяють більше уваги подальшій розробці кореляційних моделей, в яких можливо оцінити вплив тих чи інших інструментів податкової конкуренції на економічний розвиток умовної країни із встановленим переліком перемінних.

При тому міжнародній податковій конкуренції приділяється значна увага в науковому товаристві, тема залишається актуальною для дослідження з точки зору виявлення сформованих за роки існування та розвитку економіки України переваг та недоліків, які впливають на позиції в рейтингах податкової конкурентоздатності, та розробки основних напрямів досягнення високої конкурентоздатності, як податкової, так і економічної в цілому, в умовах глобалізації та викликів сьогодення.

Об'єктом дослідження є міжнародна податкова конкуренція як економічна категорія, її позитивний та негативний вплив на розвиток економіки країн.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади посилення податкової конкурентоздатності України в епоху глобалізації.

Метою роботи є дослідження основ і аналіз практики функціонування міжнародної податкової конкуренції з ціллю розробки пріоритетних напрямів

реформування податкової системи України для посилення її конкурентоспроможності в сучасних глобалізаційних умовах.

Відповідно для досягнення поставленої мети було сформовано ряд необхідних **завдань**:

1. Дослідити історію розвитку податкової конкуренції.
2. Вивчити економічну сутність категорії «міжнародна податкова конкуренція».
3. Визначитися із основними інструментами досягнення податкової конкурентоздатності економік та окреслити основні цілі.
3. Дослідити міжнародну законодавчу базу, яку впливає на розвиток міжнародної податкової конкуренції.
4. Оцінити рівень імплементації в українське законодавство (в т.ч. податкове законодавство) міжнародних стандартів та вимог для забезпечення конкурентоспроможності економік країни.
5. Вивчити позиції податкової конкурентоздатності провідних економік світу.
6. Оцінити стан податкової конкурентоздатності України.
7. Спрогнозувати зміну ВВП як макроекономічного показника стану розвитку країни через призму показників ППІ та податкових доходів.
7. Виділити основні конкурентні переваги економік світу, які досягли значного рівня податкової конкуренції.
8. Виокремити проблемні сторони досягнення високої податкової конкурентоздатності України та розробити напрями підвищення податкової конкурентоздатності.

Методи. При написанні кваліфікаційної роботи використовувалися наступні методи: при аналізі теоретичних аспектів міжнародної податкової конкуренції використовувався ретроспективний аналіз, синтез логічного та історичного. При роботі із теоретично-законодавчою базою роботи використовувався метод аналізу та синтезу через поєднання інформації та вимог визначених у монографіях, статтях, тезах, законах, постановах, кодексах,

міжнародним справам, розслідування незалежних економістів. При дослідженні позицій провідних економік через аналіз показників податкового навантаження, руху прямих інвестицій та їх особливостей застосовувався метод аналізу в динаміці із використанням графіків та таблиць.

В частині оцінки конкурентоздатності провідних економік світу також використовувався порівняльний метод, для виявлення спільних факторів «успіху», індивідуальних особливостей та недоліків обраних підходів країн світу в податковій «боротьбі».

При розрахунку прогнозованого обсягу ВВП на 2025-2027 рр. використовувалися формули TREND та Regression вбудовані у програму Excel.

В рамках тематики кваліфікаційної роботи була опублікована у співавторстві із науковим керівником стаття за темою «Міжнародна податкова конкуренція: сучасний стан та ефекти впливу на економіку» в журналі «Ефективна економіка». 2025. № 11.

Структура кваліфікаційної роботи – робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальна кількість сторінок складає 94 сторінки, із них 74 сторінки основного тексту. Робота містить 11 таблиць та 10 рисунків, додатки викладено на 6 сторінках, список використаних джерел містить 93 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

1.1. Історія розвитку податкової конкуренції

При дослідженні будь-якого економічного явища першочергово необхідно виявити передумови його виникнення, виділити етапи його розвитку та становлення, що дасть змогу більш глибоко вивчити його сутність. Так, податкова конкуренція стала одним із ключових напрямів економічної боротьби країн у епоху глобалізації, однак як і економічна конкуренція, податкова конкуренція (як складова економічної конкурентоздатності) має більш глибоке історичне коріння.

Один із інструментів сучасної податкової конкуренції – вільні економічні зони має історію понад 2 тисячі років. Першою «вільною зоною» можна вважати грецький острів Делос, де діяло звільнення від оподаткування для мореплавців. У Давньому Римі було закладено концепцію «вільних міст» (*civitas libera*), які звільнялися від сплати податків імператору та мали значні ознаки автономії. Вже у Середньовіччі існували так звані вільні міста та вільні порти, які були звільнені від оподаткування або ж мали значні податкові пільги для стимулювання розвитку торгівлі (до прикладу, Венеція, Генуя, Гамбург).

Вільні порти (*porto franco* – від іт. «вільна гавань») – передбачали режим безмитного обігу товарів головним чином з метою розвитку транзитної торгівлі. В Україні також існували міста та порти, що мали статус «*porto franco*». Першим вільним містом стало м. Броди, що було розташовано на австрійсько-російському кордоні. Надалі, було створено цілу мережу міст «*porto franco*» на узбережжі Чорного моря (м. Керч (Кримський півострів) та м. Єнікале (Кримський півострів) – 1775 р., початок 19 ст. «вільні склади» - м. Одеса, м. Феодосія та рос. м. Таганрог). У 1817 р. Одеса отримує статут міста «порто-франко» на 30 років [1].

Саме вільні порти та міста Середньовіччя можна назвати першим проявом податкової конкуренції, коли держави для стимулювання торгівлі змагалися за купців, мореплавців та великі торгові компанії, надаючи преференції та пільги.

Фактично історії податкової конкуренції можна розділити на 2 періоди до 1950-х рр. та після 1950-х рр.

Якщо в період від давнини до 1950-х, в частині податкової конкуренції, провідну роль відігравали саме різні види вільних податкових зон (вільні порти, вільні міста та інші прототипи), то після Другої світової війни в період відбудови та економічного зростання відбувається поява перших транснаціональних компаній, збільшується боротьба за іноземний капітал. У 1959 р. з'являється перша «сучасна» зона вільної торгівлі – Вільна зона Шеннон (Ірландія). Зона була створена довкола аеропорту Шеннон, який став приймати менше літаків, які раніше у Шенноні проводили дозаправку, але через прорив у літакобудуванні почала зникати дана потреба. За прикладом зони Шеннон було створені інші спеціальні зони по всьому світі [2].

У 1961 р. на базі Європейської організації економічного співробітництва було засновано Організацію економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР). ОЕСР було створено як майданчик для обговорення та розробки шляхів вирішення соціальних, економічних та політичних питань країнами-учасницями. Основною метою організації було з моменту заснування – забезпечення зміцнення та збільшення ефективності економік країн, вирішення соціально-економічних питань та забезпечення зростання, як розвинених країн, так і країн, що розвиваються [3].

Саме ОЕСР з часом почне відігравати одну з ключових ролей в історії розвитку та регулювання податкової конкуренції.

Однак, лише з 1980-х рр. податкова конкуренція почала набувати глобального масштабу. Зниження ставок податку на прибуток (та суміжних податків) стало класичним інструментом урядів країн для досягнення конкурентоздатності в частині залучення інвестицій та розвитку бізнесу в країнах. Спостерігається зростання кількості податкових гаваней – офшорних

зон, так якщо у 1960-х, коли почали виникати перші «офшори» їх кількість не перевищу 15, то вже станом на 1998 р. їх кількість зросла до 70, а вартість активів, якими управляли офшори перевищила у 10 разів обсяг вартість світових прямих інвестицій за 1998 рік, майже вдвічі більші за обсяги світової торгівлі та втричі більші за обороти на провідних фондових біржах світу [4].

У тому ж 1998 р. ОЕСР випускає свій звіт «Шкідлива податкова конкуренція: нова глобальна проблема» (Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue), в якому йшлося про шкідливі податкові режими та підходи країн «податкових гаваней». У Звіті ОЕСР розподілило країни на 3 групи із встановленими критеріями: країни-учасниці, країни «податкові гавані» та країни, що не є членами ОЕСР. Вже через 2 роки ОЕСР вперше опублікує свій «чорний» список офшорів.

Спостерігаючи негативні динаміки в частині податкової конкуренції, вже у 90-х рр. 20 століття ЄС ухвалило низку директив, які були направлені на гармонізацію оподаткування та обмеження можливостей для застосування агресивних методів податкового оподаткування.

Наступний етап в розвитку податкової конкуренції розпочався з 2008 року, коли внаслідок глобальної фінансової кризи питання недобросовісної податкової конкуренції та агресивного податкового планування стало ще більш актуальним. У 2013 р. відбувається публікацію так званого «Offshore Leaks» в якому було розкрито деталі про понад 130 000 офшорних рахунків, звіт було підготовлено Міжнародним консорціумом журналістів-розслідувачів. Наступний виток офшорних даних відбувся у 2016 р., коли було оприлюднено 11,5 мільйонів документів про понад 214 тис офшорних організацій.

Враховуючи негативні тенденції щодо податкової конкуренції ОЕСР та «Велика двадцятка» почали розробку проєкту по боротьбі із розмиванням бази оподаткування та переміщенню прибутків. У 2013 р. було представлено План Дій BEPS для боротьби із недобросовісною податковою, який складається із 15 кроків (заходів) для усунення прогалин у міжнародному податковому контролі

та оптимізації національних податкових законодавств для унеможливлення приховування доходів через зловживання податковою конкуренцією.

При цьому навіть у 2010-х рр. деякі країни продовжують використовувати скорочення ставок податку на прибуток, як основний інструмент підвищення власної конкурентоздатності, так у 2017 р. Угорщина встановила найнижчу ставку податку на прибуток у ЄС – 9%, при цьому додатково запроваджено галузеві податкові пільги, зокрема, на дослідження та розробки та регіональні гранти. У тому ж 2017 р. ЄС публікує свій «чорний» список офшорів [5].

У 2024 р. було запроваджено новий інструмент для боротьби із розмиванням податкової бази та виведенням капіталу – Глобальний мінімальний податок (The global minimum tax). Відповідно до розробки ОЕСР – Глобальним мінімальним податком за ставкою 15% будуть обкладатися багатонаціональні підприємства (БНП) із доходом понад 750 мільйонів євро на рік. БНП мають вирахувати своє податкове навантаження в кожній країні, де було сплачено податок на прибуток або подібний податок, і якщо сукупно навантаження складає менше 15% то БНП має донарахувати та сплатити глобальний мінімальний податок у бюджет країн [6].

Якщо говорити про Україну, до досягнення незалежності у 1991 р. в рамках радянського союзу податкова конкуренція була неможлива, між республіками застосовувалися інші інструменти для досягнення економічного конкурентності. У перші роки після здобуття незалежності проводилися значні реформи в тому числі в податковому напрямку. Так було прийнято у 1992 р. Закон України № 2673-ХІІ Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон. Керуючись яким з 1998 р. в Україні було створено 11 Спеціальних економічних зон (далі – СЕЗ), які функціонували до 2013 р. При тому що, визначений термін діяльності досягав 2020-2030 рр. [7, с. 169-170].

При створенні СЕЗ в Україні передбачалося надання наступних податкових пільг: звільнення від оподаткування прибутку, який отриманий від інвестиційних проєктів, і зниження ставок податку на прибуток, звільнення від

ввізних мит, ПДВ, плати за землю та ряду місцевих зборів, що діяли в регіонах де було створено СЕЗ [8, с.88].

Як і у більшості випадків, при застосуванні інструментів податкової конкуренції (до яких відноситься і створення СЕЗ), основною метою створення 11 зон було залучення іноземних інвестицій та досягнення прискореного зростання соціально-економічного благополуччя регіонів. Однак, за період функціонування внаслідок ряду негативних факторів (в тому числі скасування податкових пільг у 2005 р.), СЕЗ не досягли поставленої мети.

Крім того, в Україні на сьогодні діє декілька спеціальних режимів, які також направлені на досягнення податкової конкурентоздатності. По-перше, в податковому законодавстві України встановлено Спрощену систему оподаткування, обліку та звітності (Глава 1 Розділу 14. Спеціальні податкові режими Податкового Кодексу України). З 2021 р. в Україні також створено спеціальну модель оподаткування для ІТ-компаній – «Дія.Сіті».

В частині податкових пільг встановлено, що резиденти Дія.Сіті можуть, за бажання, перейти на спеціальний режим, який передбачає оподаткування податком на виведений капітал за ставкою 9%, окрім ряду операцій: сплата дивідендів, роялті (існують ліміти в межах яких можливе оподаткування по 9%), надання фінансової допомоги або ж безоплатне надання майна нерезиденту Дія.Сіті [9].

Для того, щоб набути статусу резидента Дія.Сіті компанія має відповідати ряду критеріїв: здійснювати один або декілька видів діяльності визначених Законом України «Про стимулювання цифрової економіки в Україні»; розмір середньої зарплати (винагороди) для найманих працівників та гіг-спеціалістів не менше 1 200 євро на місяць; сума кваліфіковано доходу має становити мінімум 90% від загального доходу резидента за рік.

Під кваліфікованим доходом слід розуміти наступне: «сума чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та роялті (якщо такі суми роялті не враховано у чистий дохід від реалізації продукції), отриманих у

результаті здійснення видів діяльності встановлених ЗУ «Про Стимулювання цифрової економіки в Україні» [10].

Особливими термінами також стали гіг-спеціаліст та гіг-контракт. Для забезпечення рівних можливостей та прав для ІТ-спеціалістів найманих працівників та ІТ-спеціалістів, що зареєстровані як ФОП було розроблено концепцію «гіг-спеціаліст». Згідно якої після заключення гіг-контракту ФОП ІТ-спеціаліст має право на соціальні гарантії, як і найманий спеціаліст, який захищений трудовим законодавством. Для працівників також встановило податкові пільги, замість класичної ставки оподаткування доходів фізичних осіб (ПДФО) – 18%, встановлено знижену ставку в розмірі 5%.

Станом на 1 серпня 2025 р. Дія.Сіті охопила менше 50% ІТ-галузі України, при цьому кількість резидентів Дія.Сіті зросла з 416 (станом на 01 січня 2021 р.) до 2 210. При цьому за перше півріччя 2025 р. резиденти Дія.Сіті сплатили 16,3 млрд грн (без врахування ЄСВ) до бюджету України, що перевищило суму платежів за 2024 р. [11].

1.2. Економічна суть податкової конкуренції

Податкова конкуренція, як економічне явище є достатньо складних та немає єдиного узагальненого підходу до його трактування. Навіть одні економісти, залежно від точки зору з якої проводили аналіз податкової конкуренції, надають різні трактування даного терміну. Так, Дж. Вілсон та Д. Уайлдасін у своїх роботах у вузькому сенсі визначають податкову конкуренцію, як прагнення урядів країн за рахунок використання доступного податкового інструментарію вплинути на надходження коштів до бюджету або ж на розміщення (утримання) мобільних економічних ресурсів. У більш широкому сенсі дані економісти трактують податкову конкуренцію як будь-які зміни податкової політики країни під впливом дій іншої країни [12, с. 49-50].

Вітчизняні вчені-економісти, також у визначенні роблять акцент на впливі на інші економіки, так Осіпенко Д.О. надає найбільш, на нашу думку, широке

визначення, в її роботах міжнародна податкова конкуренція визначається як самостійне (неузгоджене) встановлення податкових правил державою, запровадження ефективних ставок оподаткування, скорочення фіскального тиску з метою посилення конкурентних позицій національного бізнесу, стимулювання економічної активності, залучення іноземного капіталу та переміщуваних джерел оподаткування [13].

Бозуленко Я.О. ж міжнародну податкову конкуренцію визначають як вплив однієї країни на іншу через відмінності у податкових системах, що забезпечують частковий відтік капіталу та інших фінансових ресурсів за рахунок права платників податків обирати між юрисдикціями із різним рівнем податкового навантаження та наявності податкових пільг [14, с.15].

У роботах про вплив на фінансову стабільність податкової конкуренції, у вигляді офшорних центрів, Р.С. Аві-Йона акцентує увагу на ключовому інструменті та трактує податкову конкуренцію, як «систематичне зниження податкового навантаження, зокрема на прибуток корпорацій, з метою збереження інвестиційної привабливості в умовах глобалізації» [15].

У більшості іноземних та вітчизняних досліджень податкової конкуренції надається фокус саме на міжнародній конкуренції, однак у своїй роботі «Теорія податкової конкуренції» американський економіст Джон Дуглас Уілсон структурував податкову конкуренцію в межах країн (в аспекті боротьби штатів), окремих регіонів та економічних формувань, та міжнародної економічної конкуренції.

Узагальнюючі трактування іноземних та українських вчених економістів можна виділи два основних підвиди податкової конкуренції:

1. Внутрішньодержавна податкова конкуренція – вид конкуренції, коли окремі регіони/територіальні громади (для унітарних держав) або ж штати/кантони та ін. (для федеративних держав) знижують податки для стимулювання розвитку певних видів бізнесу або ж залучення коштів в межах країни.

2. Міжнародна податкова конкуренція – вид конкуренції, коли держави конкурують між собою за іноземні інвестиції, залучення транснаціональних компаній або ж інших фінансових ресурсів, що характеризуються мобільністю.

Західні економісти при дослідженні податкової конкуренції у другій половині 20-го століття розробили значну кількість моделей оцінки та трактування податкової конкуренції та її вплив на країну на всіх рівнях (від мікро- до макрорівня).

У джерел вивчення та моделювання податкової конкуренції стояв Чарльз Тібу, який у 1956 р. опублікував статтю «Чиста теорія місцевих витрат», в якій пропонував заходи для вирішення проблеми безробіття. У даній статті сформувалася так звана теорія Тібу (модель Тібу), яка передбачає, що уряд країни сформований із власників землі (територій), і які прагнуть максимізувати доходи шляхом залучення людей до проживання на землі, що забезпечується надання соціальних благ для населення країни. Податкова конкуренція ж в даній теорії представлена формулюванням, що податки у країні мають бути достатньо низькими для того, щоб мотивувати населення залишати в регіоні та забезпечувати його економічний розвиток. Податки ж мають стягуватися з населення у формі ефективного податку на душу населення, а ставки мають бути підібрані таким чином, щоб сума стягнених податків з кожного резидента покривала вартість наданих державою даному резиденту послуг. Тобто в даній теорії податкова конкуренція на пряму пересікається із теорією Пігу про граничні витрати.

Базуючись на даній теорії, економісти 20-го століття розробляли все більш складні моделі податкової конкуренції, які базувалися на ряді припущень від суто теоретичних підходів, в яких порівнюються дві країни із врахуванням двох факторів – рухомий ресурс (інвестиції та кошти) та сталий ресурс (робоча сила), до складних моделей де враховувалися різний розвиток виробництва регіонів, доступні ресурс, підхід уряду до важливості забезпечення доходів бюджету та навіть нерівність резидентів країни при оцінці навантаження та значення для

розвитку країни. Однак, у більшості досліджень економісти при досягненні різних кінцевих висновків, завжди відзначали двоїстий характер податкової конкуренції (як внутрішньої, так і міжнародної).

Позитивна сторона податкової конкуренції можлива за дотримання ряду умов, зокрема,- це продумані та зважені рішення уряду в частині використання податкових інструментів для підвищення конкурентоздатності та наявність власного потенціалу для розвитку (природні ресурси, виробничі потужності, робочі сила, інноваційний потенціал). При ефективній податковій політиці країна, ставши привабливою для міжнародних та іноземних компаній, може отримати додатковий притік іноземних інвестицій. Залучення великих, транснаціональних компаній в економіку країни несе значні переваги – створення нових робочих місць, зростання можливостей для інноваційного розвитку та можливість модернізації виробництва.

При цьому необхідність збереження конкурентоздатності стимулює уряд більш уважно враховувати потреби платників податків та здійснювати більш продумані податкові реформи. Податкова конкуренція в окремих випадках може стимулювати збільшенню прозорості податкової системи, скороченню бар'єрів та зменшенню адміністративних витрат.

Для добросовісної (ефективної) податкової конкуренції країни можуть застосовувати значний інструментарій:

- створення спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ, ВЕЗ);
- закріплення спеціальних податкових режимів для окремих видів діяльності;
- зниження ставок податків (загалом або ж для окремих видів діяльності);
- надання податкових пільг, канікул;
- амортизаційні пільги, податкові кредити;
- угоди про уникнення подвійного оподаткування;
- угоди про стабільність податкових систем;
- та інше.

Вільні економічні зони – один із найдавніших факторів розвитку економік країн, які займаються експортно-імпортною діяльністю. При цьому на сьогодні, відсутнє єдине уніфіковане трактування вільних економічних зон, адже це скоріше узагальнене поняття, яке включає різні експортно-імпортні зони, промислові та індустріальні парки, торгівельні зони та інше.

При цьому ключовими особливостями-характеристиками СЕЗ можна вважати: чітко визначену територію розташування, спрощені процедури та пільгові умови в частині оподаткування, митних та контрольних процедур [16].

Станом на 2018 р. у світі функціонувало понад 5400 спеціальних економічних зон. Однією з найуспішніших історій запровадження СЕЗ та ВЕЗ можна вважати Китайську історію економічного зростання (детальніше у третьому розділі).

В Україні створення СЕЗ і на сьогодні регулюється Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», однак на практиці СЕЗ та ВЕЗ не функціонують на території нашої країни.

Важливо підкреслити, що навіть добросовісні інструменти податкової конкуренції можуть бути використані для злочинної діяльності. Так, вільні економічні зони потрапили під прискіпливий контроль Європейського Союзу та Великобританії через формування потоків контрабанди витворів мистецтва та приховування кінцевих власників [17].

При цьому навіть при застосуванні перелічених вище інструментів необхідно пам'ятати про баланс між податковими пільговими режимами та збереженням бази оподаткування, тому для уникнення фіскальних розривів, усі пільги мають чітко регулюватися законодавством, а дотримання вимог щодо права на їх використання має контролюватися відповідними державними органами.

Однак, прагнення досягти високої податкової конкурентоздатності може нести негативні наслідки або ж для країни, яка запроваджує додаткові заходи щодо зниження податкового тиску або ж для інших країн, якщо деякі країни вдаються до методів недобросовісної податкової конкуренції.

Одним з основних ризиків для країн, які зловживають засобами податкової конкуренції для залучення іноземних інвестицій є ймовірність виникнення залежності від іноземного капіталу. Крім того, можна виділити ще: перенесення податкового тягара на інші податки або ж інші групи платників податків; зростання витрат на адміністрування податків для забезпечення дотриманням міжнародного законодавства [18].

Важливим ризиком для країн, які прагнуть за «будь-яку ціну» досягти податкової конкурентоздатності є ризик «гонки до дна», яка може призвести до нездатності виконувати державу свою функції в частині соціального забезпечення.

Так, негативний вплив дій одних країн на інші в частині податкової конкуренції називають «міжрегіональними екстерналіями» («interregional externalities. Міжрегіональні екстерналії виникають тоді, коли дії урядів одних країн (регіонів) для покращення добробуту власного населення призводять до зниження рівня добробуту мешканців інших країн. Американські економісти Дж. Уілсон та Д. Уїлдасін виділяють два основні «ефекти» в частині економічної конкуренції:

По-перше, «грошовий фінансовий ефект», який виникає, коли певна держава або регіон має достатньо ресурс та важелів, аби впливати на ціни або ж фактори виробництва інших країн/регіонів.

По-друге, «фіскальний зовнішній ефект», який виникає, коли регіон або ж країна знижують ставки на доходні податки (або ж повністю від них відмовляються) завдяки чому досягають притоку капіталу з інших країн (регіонів), що призводить до падіння їх бази оподаткування та як наслідок скорочує податкові надходження до бюджетів країн.

Однією з найбільш розповсюджених недобросовісної податкової конкуренції можемо вважати створення офшорних зон. Згідно ОЕСР для класифікації території або ж країни як офшору, вона має відповідати наступним критеріям: відсутність або лише номінальні податки; відсутність ефективного обміну інформацією; відсутність прозорості [6].

ОЕСР поділяє усі «офшорні» країни відносить до однієї із трьох груп офшорів залежно від рівня впровадження податкових стандартів, пов'язаних із поширенням офшорів [19, с.186] :

До «білого» списку відносять країни, які хоч і мають дають законні можливості для податкової мінімізації, але при цьому імплементують в тому або іншому обсязі рекомендації щодо боротьби із офшори в значному ступені.

До «сірого» списку відносять країни, які не достатньо докладають зусиль в частині боротьби із офшорами та міжнародної співпраці щодо боротьби із розмиванням податкової бази.

До «чорного» списку відносять країни, які взагалі не беруть зобов'язань щодо боротьби із розмиванням податкової бази та збільшенням податкової прозорості.

При цьому варто підкреслити, що списки «офшорів» формуються на рівні окремих держав (зокрема, в Україні список «чорних» офшорів визначається Кабінетом Міністрів України), об'єднань країн (список Європейського Союзу) та міжнародних організації (FATF, ОЕСР).

Варто підкреслити, що хоча і офшори, і ВЕЗ (СЕЗ) передбачають пільгове оподаткування, дані інструменти мають характерну відмінність. Вільні економічні зони зі своїми пільгами створені для залучення іноземного та вітчизняного продуктивного капіталу, який має забезпечувати накопичення та збільшення доходів у зоні за рахунок діяльності (виробництво, інновації або ж торгівля), а офшорні зони направлені на залучення саме іноземного капіталу для отримання прибутків для власників капіталу та офшорного центру [19, с.190].

Через цю специфіку, офшорні схеми породили поняття «фантомні інвестиції». Фантомні інвестиції - це «інвестиції», які здійснюють великі міжнародні компанії у певну країну, однак дані інвестиції при цьому, по факту, не «заходять» у економіку країни, а лише є можливістю для виведення коштів та уникнення оподаткування [20].

При дослідженні податкової конкуренції та її впливу на економічні процеси варто враховувати не тільки макрорівень (вплив на державу та бюджетні надходження), але й на мікрорівні.

Одним із факторів впровадження принципів BEPS, про розробку яких йшлося вище, є «агресивне податкове планування». Власне, для початку, податкове планування – це заходи, які здійснює платник податків з метою зменшення податкового зобов’язання, та відповідно зниження податкового навантаження. Важливо підкреслити, що податкове планування має здійснювати в рамках податкового законодавства, без його порушення [21, с.59].

Як при визначенні податкової конкуренції, так і при аналізі податкового планування фігурує поняття «податкове навантаження» тому для розуміння економічної сутності такого явища, як податкова конкуренція, важливо приділити уваги і податковому навантаженню.

Податкове навантаження трактується багатьма вченими-економістами по різному, тому для розуміння поняття необхідний порівняльний підхід.

Так, Живко З.Б. та Родченко С.С. у своїй статті «Податкове навантаження: сутність, методи та оцінка рівня» при аналізі поняття розділяють його визначення на 2 групи: «кількісні характеристики» та «якісні поняття». Так, у групі «кількісних» визначень, Дубовик О.Ю. та Баранова В.Г. визначають податкове навантаження як «узагальнюючий показник, що характеризує частину прибутку фізичних та юридичних осіб, яка перерозподіляється через державний бюджет», У. Петті – «загальну суму коштів, яку необхідно мобілізувати до державної казни у вигляді податків», а Оксфордський толковий словник – «частку всіх податкових платежів за певний час у величині валового доходу платника». В «якісному» визначенні, П.Ю. Буряк визначають, що «податкове навантаження – фіскальний показник, що характеризує вплив податків на соціально-економічний розвиток держави чи окремих суб’єктів господарювання у результаті взаємодії податкової системи та держави» [22, с. 24].

Тобто виходячи із визначень наданих вітчизняними вченими-економістами, можна дати наступне визначення податковому навантаженню

через призму податкової конкуренції – якісний та кількісний показник, який розраховується як частка податкових платежів, які були сплачені протягом року, від частини чистого, валового доходу підприємства, та який одночасно відображає ефективність бюджетно-податкової системи та рівень втручання у діяльність підприємств, шляхом стягнення частки доходів на користь держави.

Враховуючи, що податкова конкуренція передбачає боротьбу за кошти (інвестиції) та власне виробничі потужності підприємств, то при оцінці конкурентоздатності вкрай важливо враховувати показник «рух інвестицій в економіку», який також може забезпечити аналіз кореляції між навантаженням на платників податків та відтік/притік капіталу у країну.

Саме боротьба із надмірним навантаженням може вважатися одним із ключових напрямів податкового планування підприємств за рахунок пільг, вирахувань та інших доступних інструментів, передбачених податковим законодавством.

Однак, попри те, що податкове планування має умову, що заходи не мають порушувати податкове законодавство, агресивне податкове планування має більш негативне забарвлення, при збереженні законних заходів. Отже, на відміну від загального податкового планування, агресивне податкове планування не має чіткого наукового визначення. Однак, українські вчені-економісти, визначають це як явище, коли підприємства за рахунок прогалин у податковому законодавстві, здійснюють переміщення прибутків між юрисдикціями, шляхом застосування двосторонніх угод діяльності, та максимально зменшуючи базу оподаткування податком на прибуток (дохід) підприємств або ж, за можливості, законно уникаючи оподаткування прибутку. Варто зазначити, що агресивне податкове планування не вважається злочином, однак уряди ЄС та країн-учасниць OECD розробляють заходи для «залатування» прогалин в податкових законодавствах, що обмежить можливості для підприємств агресивно зменшувати базу оподаткування [23].

Через агресивна податкове планування шляхом розмиття об'єкту оподаткування та виведення капіталу у офшорні зони бюджет України

недоотримав у 2023 р. близько 9-11 млрд грн податкових надходжень через використання офшорних схем, відповідно до дослідження незалежної ГО «CASE Україна». Тобто орієнтовано близько 50-60 млрд грн на рік проводиться через офшорні центри [24].

Класичними офшорними схемами, якими продовжують користуватися, можна вважати наступні [25]:

1. «Оболонкові» компанії – українська компанія сплачує за отримані послуги компанії, що зареєстрована у офшорній зоні, умовно «Кіпр». По факту фірма існує виключно «на папері», можливо навіть із офісом, директором та секретарем (залежить від вимог офшорної юрисдикції). Кошти ж через кіпріотську фірму переводяться на рахунок кінцевого бенефіціару.

2. «Treaty shopping» - при реєстрації фірми обирається юрисдикція із найбільш м'якими умовами.

3. «Фіктивні позики» - українська фірма отримує кредит від іноземної фірми по якому сплачує відсотки, проводить погашення тіла заборгованості за рахунок чого відбувається одночасний вивід коштів за кордон та збільшення витрат періоду, що призводить до зменшення фінансового результату та як наслідок зменшення суми податку на прибуток до сплати.

4. Роялті та ноу-хау – бренд створений в Україні, однак переданий компанії в офшор. Відповідно компанія за використання умовно торгової марки, лого або ж назви зобов'язана сплачувати роялті за кордон.

5. Back-to-back та євробонди – українська компанія отримує фінансування з-за кордону через фонди, трасти або банківські структури. Однак, інвестори часто резиденти України, які заводять кошти з-за кордону при цьому уникаючи оподаткування.

При цьому експерти ГО «CASE Україна» відзначають, що «офшорні схеми та транскордонне переміщення прибутку дедалі більше отримують ознаки «елітарності», тобто залишаються доступними лише великим українським компаніям і заможним українцям» [24].

1.3. Законодавчі аспекти забезпечення конкурентоспроможності податкової системи України

Серед основних причин поступового скорочення впливу офшорних схем виділяють звісно ж посилення «класичних» стандартів податкової прозорості та постійне впровадження нових, також вплинули впровадження валютних обмежень з початку повномасштабної війни та загалом вплив військових дій на економічну активність, в тому числі «сіру».

Україна активно запроваджує законодавчі нормативи, які дають змогу обмежити можливості для виведення коштів в офшори або ж для відмивання коштів через закордонні фірми «прокладки» із повернення коштів на рахунки в Україні без сплати податків. Так, за останні 5 років в Україні було імplementовано цілий спектр інструментів, що застосовуються багатьма країнами для боротьби із «поціновувачами негативних аспектів податкової конкуренції».

Однак, перш ніж вивчити хронологію розвитку українського «антиофшорного» законодавства, доцільно більш детально вивчити інструментарій, який був розроблений ОЕСР у співпраці із іншими організаціями.

Звісно ж основним документом, який формує засади законодавчих норм багатьох країн в частині досягнення прозорості податкової системи зі збереженням податкової конкурентності є проєкт BEPS, розроблений ОЕСР та G20, та представлений у 2013 р. Загалом, план BEPS складається з 15 пунктів. Кожен з яких представляє собою певну проблему в частині податкової конкуренції та пропонує можливий інструментарій, які мають бути імplementовані в законодавство країн учасниць ініціативи та у міжнародні угоди, заключені країнами [26].

Враховуючи, що Україна декларує та докладає значних зусиль для досягнення статусу країни-учасниці Європейського Союзу доцільним для роботи також стає вивчення європейського законодавства в частині податкової

конкуренції. Директива Ради ЄС 2016/1164 (далі – ATAD) була розроблена з метою забезпечення мінімального загальноєвропейського захисту національних корпоративних податкових баз і уніфікація підходів до реалізації окремих рекомендацій BEPS в законодавствах країн-учасниць Європейського Союзу.

При аналізі директиви можна згрупувати ініціативи в 5 груп [27]:

1. Контрольовані іноземні компанії. Вимоги директиви передбачають, що доходи постійних представництв мають оподатковуватися за умови, що прибуток не підпадає оподаткування в країні, резидентом якої є контролер.

2. Обмеження відсоткових витрат. Встановлення обмеження на рівні 30% від EBITDA суми відсотків, які можуть бути вирахувані із бази оподаткування.

3. Боротьба зі зловживання податковими пільгами при податковій оптимізації. Країнами, рекомендується відмовляти в наданні пільг при виявленні ризику створення фіктивних груп для отримання податкових переваг.

4. Боротьба із виведення капіталу. Запровадження додаткових механізмів на «нереалізований» приріст капіталу внаслідок його виведення.

5. Гібридні податкові інструменти. Оптимізація та оновлення двосторонніх податкових угод для уникнення можливостей для «подвійного» вирахування певних витрат з бази оподаткування податками на прибутки та капітал.

У 2019 р. Україною було ратифіковано Багатосторонню конвенцію MLI завдяки якій принципи, встановлені планом BEPS почали впливати на більшість угод про уникнення подвійного оподаткування. Багатостороння конвенція забезпечила можливість швидко внести зміни у існуючі податкові угоди без проведення довготривалих консультацій по кожній угоді [28].

Метою даних заходів стало скорочення можливостей для зловживання умовами угод про уникнення подвійного оподаткування. Так, окремо варто звернути увагу на оновлення умов угод із «транзитними» країнами, які багато років були популярними «білими» офшорами в Україні – Люксембург, Нідерланди, Ірландія. Зміна торкнулися в першу чергу ставок на репатріацію (дивіденди, роялті, відсотки), які були підвищені, та посилення обміну інформацією [29].

Крім, того в частині обміну податковою та фінансовою інформацією, у 2020 р. також було прийнято «анти-BEPS» закон, який передбачає запровадження 3-рівневої системи звітування з трансфертного ціноутворення. Дана ініціатива впроваджена на основі BEPS 13. Додатково, було запроваджено ліміт в розмірі 30% від EBITDA, щодо обмеження відсоткових відрахувань [29].

Трирівнева система звітування з трансфертного ціноутворення передбачає [30, с. 118]:

1. Локальний документаційний файл – звіт, який передбачає відображення наступної інформації: діяльність кожної окремої компанії на території України, транзакції із пов’язаними сторонами, і обов’язково обґрунтування ринкових цін і методів трансфертного ціноутворення;

2. Глобальна документація – глобальний звіт, який передбачає більший спектр інформації: трансфертне ціноутворення в межах міжнародної групи компаній, включно з організаційною структурою, основними характеристика діяльності, фінансова та трансфертна політика, яка діє в компаніях;

3. Звіт у розрізі країн (Звіт CbC) - звіт, який подається вже по даним окремої країни та передбачає відображення фінансових показників всіх компаній групи, що дає змогу податковим органам дійсно відслідковувати динаміки «територія створення прибутків – територія, де сплачується податок з прибутків».

Приєднання до CbC звітування передбачає декілька етапів, перший етап передбачає впровадження в законодавство власне звітування по новим вимогам, на наступних етапах, передбачається входження в Угоди про автоматичний обмін податкової інформацією між податковими (фіскальними) органами країн-учасниць подібних угод. Так у 2024 р. вступила в силу Багатостороння угода компетентних органів про автоматичний обмін звітами в розрізі країн, до якої Україна приєдналася, ще у 2022 р.

Варто також визначити, що CbC звіт обов’язковий для МГК із сукупним консолідованим доходом понад 750 млн євро за період, що передував звітному.

Українські компанії, що є членами МГК яка відповідає критерію по доходу, мають подавати звіт за наступних умов [31]:

- материнська компанія (далі – МК) МГК не подає звіт у свої країні;
- відсутній автоматичний обмін інформацією між українськими контролюючими органами та органами країни реєстрації МК;
- українська компанія визнана «уповноваженим для звітування учасником».

Внаслідок повномасштабного вторгнення у 2022 р. було відкладено терміни подачі звіту за 2022 р. У січні 2024 р. Державна податкова служба України відзначила, що перші 6 українських материнських компаній подали звіт в формі СбС. При цьому МК діяли в різних сферах – нафтогазова, електроенергетична, сільське господарство та оптова й роздрібна торгівля. Відповідно до отриманих звітів, МГК включають понад 150 компаній, але частка іноземних компаній скала всього 14% або 9 компаній. Дані 9 компаній були резидентами – Кіпру, Австрії, Нідерландів, Швейцарії, США та інших країн.

А вже у червні 2025 р. в рамках Багатосторонньої угоди компетентних органів про обмін інформацією Державна податкова служба України отримала перші звіти від іноземних колег [32].

Однак, при цьому поки не набрали чинності угоди із США, Ізраїлем та Канадою, тому відповідно українські компанії, що входять до міжнародних груп компаній, мають самотійно подавати звіт в строки встановлені податковим законодавством [33].

Доцільно підкреслити, що «міжнародні групи компаній» не дорівнює «транснаціональна компанія», хоча й МГК і переслідують цілі подібні до переваг ТНК – забезпечення оптимізації у виробництві та логістиці (бізнес-процеси), у фінансових операціях та звісно ж доступ до ринків багатьох країн світу [34].

Поняття «міжнародна група компаній» закріплена Податковим кодексом України, відповідно до пп.14.1.113 ст. 14 під МГК слід розуміти, як «дві або більше юридичні особи або утворення без статусу юридичної особи, які є податковими резидентами різних юрисдикцій (держав, територій) (зокрема якщо

хоча б одна з таких осіб є податковим резидентом однієї іноземної юрисдикції (держави, території), який провадить господарську діяльність через постійне представництво в іншій юрисдикції (державі, території) та пов'язані між собою за критеріями володіння або контролю таким чином, що згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності або іншими міжнародно визнаними стандартами фінансової звітності обов'язковою є підготовка консолідованої фінансової звітності або підготовка консолідованої фінансової звітності була б обов'язковою у разі, якщо б акції (корпоративні права) одного з таких учасників міжнародної групи компаній перебували в обігу на національному та/або іноземному організованому фондовому ринку (фондовій біржі)» [34].

У 2020 році Верховною Радою України прийнято Закон України № 466 -IX Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві, який зокрема забезпечив імплементації вимог плану BEPS у Податкове законодавство України.

З 2022 р. впроваджено правила КІК (контрольовані іноземні компанії), що є реалізацією BEPS 3 та забезпечує подальше впровадження ATAD. Відповідно до пп.39-2.1.1. ст.39-2 Податкового кодексу України під контрольованими іноземними компаніями слід розуміти будь-яку юридичну особу, яка зареєстрована в іноземній країні або території, але при цьому контролюється фізичною особою-резидентом або ж юридичною особою-резидентом України [35].

Для визнання іноземної компанії саме КІК має виконуватися одна з наступних умов якщо ФО-резидент або ЮО-резидент: а) володіє часткою понад 50%; б) володіє часткою понад 10% однак при цьому загалом ЮО та ФО резиденти України володіють частками, які становлять понад 50%; в) окремо або разом із іншими резидентами (пов'язаними сторонами) здійснює фактичний контроль над іноземною компанією.

Особа, що володіє іноземною компанією зобов'язана подавати щорічний Звіт про КІК в електронній формі (повний або скорочений звіт залежно від того,

чи встигає провести розрахунки по КІК до кінцевого терміну подачі декларацій про майновий стан та доходи)

Передбачається, що ФО або ЮО, що володіє іноземною компанією має сплачувати податки нараховані на частку у скоригованому прибутку КІК, який розраховується відповідно до вимог Податкового кодексу України. При цьому встановлено значні штрафи за порушення законодавства в частині звітування КІК: зокрема штраф в розмірі 100 прожиткових мінімумів для працездатних осіб за неподання Звіту КІК; штраф в розмірі 1 прожиткового мінімуму за кожен день просточки термінів подачі Звіту КІК; 3% від доходу КІК або 25% скоригованого прибутку КІК, але не більше ніж 1000 прожиткових мінімумів за приховування інформації про КІК або лише часткове розкриття інформації про КІК; 300 прожиткових мінімумів за неподання інформації про операції що впливають на контроль над КІК (придбання частки у КІК, одержання повного контролю над КІК або ж припинення контролю над КІК) [36].

З 2024 р. в Україні почали застосовувати CRS. Common Reporting Standard (далі – CRS) або ж Загальний стандарт звітності та належної перевірки інформації про фінансові рахунки – один із міжнародних стандартів, прийнятий Організацією економічного співробітництва та розвитку у 2014 р., відповідно до якого країни зобов'язані проводити збір інформації про фінансові рахунки та здійснювати щорічний автоматичний обмін інформацією із країнами-партнерами. Фінансові установи країн-учасниць мають проводити аналіз даних про існуючі та нові рахунки для виявлення рахунків, власники яких є резидентами інших країн або ж які є підконтрольними резидентам іноземних країн. На момент імплементації CRS в Україні близько 110 країн-юрисдикцій були учасниками CRS [37].

Згідно заяв Голови Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики Гетьманцева Д.О. планується додатково запровадити автоматичний обмін інформацією по клієнтам операторів цифрових платформ (DAC7) та звітування про транскордонні схеми податкової оптимізації (DAC6).

РОЗДІЛ 2. МОНІТОРИНГ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

2.1. Оцінка податкової конкурентоздатності країн світу

Дослідивши теоретично-законодавчі аспекти податкової конкуренції, вкрай важливо, також, вивчити її вплив на стан економіки, спробувати вирахувати кореляцію між діями країн в частині податкової конкуренції та змінами в економіці.

Для цього першочерговим завданням стає визначення ключових індикаторів, які характеризують податкову конкурентоздатність країни. Так, вітчизняні вчені-економісти при дослідженні податкової конкуренції для прикладного аналізу зазвичай використовують показник «податкове навантаження». Зокрема в роботах Носенко Н.В., Фролової Н.Б., Мазуренко О.В. та інших для оцінки використовується співвідношення податкових надходжень (податку на прибуток) до ВВП країн. Даний підхід використовується багатьма іноземними вченими-економістами та рядом організацій, зокрема, Світовий банк визначає рівень «податкового тягаря», як співвідношення податкових надходжень без врахування соціальних внесків до обсягу реального ВВП [22].

Однак, на нашу думку, більш коректним можна вважати оцінку «податкового тягаря» саме через співвідношення надходжень податку на прибуток (податку на прибуток/дохід підприємств) до суми податкових надходжень в бюджет оцінюваної країни [18].

Також при оцінці враховують фактор зміни ефективної ставки на податок на прибуток, зміну, якого порівнюють із темпами зростання ВПП, прямими іноземними інвестиціями та звісно ж обсягами податкових надходжень [38].

Крім того, вітчизняні вчені-економісти приділяють увагу також індексам легкості ведення бізнесу та економічної свободи, різноманітним рейтингам, які оцінюють податкові системи із різних факторів [39].

При цьому Мазуренко О.В. у своїй роботі «Податкова конкурентоспроможність в умовах тінізації економіки» наголошує на тому, що податкова конкуренція, як і економічна конкуренція, є складним явищем, яке може оцінюватися різними показниками та групує їх на 4 великі складові, див. табл. 2.1. [40].

Таблиця 2.1

**Індикатори, які можуть характеризувати податкову
конкурентоздатність країни**

Складові податкової конкуренції	Індикатори
Процесна	Ставки оподаткування: податком на додану вартість (ПДВ), податком на прибуток (або капітал), податком на доходи фізичних осіб. Ставка стягнення на обов'язкове соціальне страхування.
Інституційна	Індекс фіскального здоров'я, Індекс податкової свободи, кількість платежів, час необхідний для оформлення документації для: а) проходження митних процедур при експортно-імпортній діяльності, б) оформлення митних документів; в) на підготовку та подання податкової документації для контролюючих органів.
Морально-етична	Індекс фін. грамотності, рівень податкової моралі населення
Економічна	Індекс економічної свободи, обсяг ВВП, рівень податкового потенціалу

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [40])

Додатково, на нашу думку, окрім вищезазначених факторів також доцільно вивчити показники тих видів економічної діяльності за ради яких країни і користуються доступним податковим інструментарієм, зокрема, важливо вивчити динаміки прямих іноземних інвестицій в економіку країни, динаміку експортно-імпортної діяльності та вивчити діяльність транснаціональних компаній на території країн.

Отже, для нашого дослідження доцільним враховувати наступні показники: податкове навантаження (через ВВП та податкові надходження), оцінка ефективної ставки податку на прибуток (корпоративного податку), динаміка прямих капітальних інвестицій, експортно-імпортна діяльність. Також вкрай важливим для поглибленого вивчення факторів податкової конкуренції вивчити також міжнародні рейтинги та індекси (економічна свобода, простота ведення бізнесу, законодавче навантаження).

Визначившись із основними показниками, які варто враховувати для оцінки податкової конкуренції на економіку та її розвиток, вкрай важливо вивчити для початку міжнародний досвід для розуміння - чий досвід доцільно імплементувати, які переваги та недоліки різних підходів економічної боротьби, в частині податкової конкуренції.

Для проведення відбору країн доцільно провести загальний аналіз світових тенденцій. Враховуючи, що однією із ключових цілей податкової конкуренції є залучення іноземних інвестицій доцільно вивчити динаміку руху прямих іноземних інвестицій. Отже, для початку потрібно визначитися в самому понятті «іноземні інвестиції» та як вони оцінюються. Національний банк України у своїх Методологічних коментарях відзначає що прямі інвестиції (далі – ПІІ) слід розуміти, як категорію міжнародної активності, яка передбачає прагнення суб'єкта резидента однієї країни мати стійкий вплив або ж навіть контроль над діяльністю підприємства, яке є резидентом іншої країни, що досягається методом участі в капіталі. При цьому відзначається, що українська методика оцінки та обліку ПІІ відповідає методологіям встановлених МВФ та ОЕСР [41, с. 1].

Крім того встановлено, що при обліку прямих інвестицій враховуються показники потоків ПІІ, запасів ПІІ та доходів від ПІІ. Власне, потоки (фінансові операції) – це транскордонні операції між підприємствами, запаси ПІІ – обсяг накопичених ПІІ на звітну дату, а доходи – це доходи від інвестицій, що отримуються від боргових інструментів та інвестиції в акції (частки, паї).

Конференція ООН з торгівлі та розвитку (UNCAD) публікує щорічні звіти щодо тенденцій інвестицій в розрізі частин світу, країн, основних напрямів інвестицій та інших показників.

Так, відповідно групування даних Звіту UNCAD протягом 2020-2024 рр. чітко простежується негативне сальдо потоків прямих іноземних інвестицій в розвинених країнах (у 2020 р. (41) млн доларів США, а у 2024 р. вже (475) млн доларів США). При цьому країни, що розвиваються активно нарощують обсяги залучення іноземних інвестицій (одна з цілей якою намагаються досягти в рамках податкової конкуренції згідно класичних концепцій).

Таблиця 2.2

**Динаміка руху прямих іноземних інвестицій у світі 2020-2024 рр.,
млрд доларів США**

	Прямі іноземні інвестиції в					Прямі іноземні інвестиції з				
	2020	2021	2022	2023	2024	2020	2021	2022	2023	2024
Розвинені країни	228	777	460	590	642	269	1 410	1 021	1 039	1 117
Європа	46	223	(61)	221	198	(145)	776	275	337	487
Півні Америка	119	448	363	280	343	268	348	387	454	352
Інші країни із високо-розвинутою економікою	63	106	158	88	101	145	287	359	247	278
Країни, що розвиваються	641	899	930	865	867	380	504	548	517	491
Африка	41	82	55	55	97	2	5	4	0	2
Азія	506	673	677	622	605	379	456	471	467	454
Латинська Америка та Карибський басейн	93	143	196	187	164	(1)	41	70	50	33
Океанія	1	1	2	1	1	(1)	2	3	0	1
Всього Світ	869	1 677	1 390	1 455	1 509	649	1 914	1 569	1 556	1 609

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [42])

В рамках нашого аналізу впливу податкової конкуренції з однієї сторони вкрай важливо визначити країни в які заходять найбільші обсяги ППІ, адже це має свідчити про ефективну податкову конкуренцію, однак, з іншого боку важливо і вивчити з яких країн відбувається найбільше надходження інвестицій.

Так, у 2024 р., відповідно до табл. 2.3, найбільший обсяг інвестицій отримала економіка Сполучених Штатів Америки – на рівні 279 млрд доларів США, при цьому дана країна посіла перше місце і за обсягами постачання інвестицій в інші економіки – 266 млрд доларів США (сукупно у 2024 р. країна вийшла із позитивним сальдом ППІ – 13 млрд доларів США). Сінгапур по обсягу ППІ в економіку посів 2 місце, а з економіки – 7 місце (сальдо за 2024 р. 88 млрд доларів США). Загалом Топ-5 країн по обсягам заходження ППІ в економіку також входять в Топ-10 по обсягам постачання інвестицій в іноземні економіки. Із цікавих особливостей Топів ППІ можна виділи Бразилію, яка посіла 7 місце по обсягам залучених іноземних інвестицій та Єгипет із 8 місцем.

Таблиця 2.3

**Топ-10 країн по обсягам інвестицій з економік та в економіку за 2024
р., млрд доларів США**

Найкращі країни призначення	ППІ в економіки	Провідні країни постачальник інвестицій	ППІ з економіки
Сполучені Штати	279	Сполучені Штати	266
Сінгапур	143	Японія	204
Гонконг	126	Китай	163
Китай	116	Люксембург	109
Люксембург	106	Гонконг	87
Канада	64	Канада	86
Бразилія	59	Сінгапур	55
Австралія	53	Нідерланди	55
Єгипет	47	Іспанія	49
Об'єднані Арабські Емірати	46	Республіка Корея	49

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [42])

Також доцільно врахувати Міжнародний індекс податкової конкурентоспроможності, який готується незалежною організацією Tax Foundation. У 2025 р. індекс розраховувався для 38 країн-членів ОЕСР. Для розрахунку Індексу проводиться детальний аналіз податкового законодавства країн по 40 показникам. Проводиться аналіз ставок податків на прибуток, доходи фізичних осіб, майнових податків та податків на споживання, аналізується загалом система оподаткування, що діє в країні із акцентом на можливі податкові пільги, звільнення та виявлення існуючих податкових бар'єрів.

При цьому Tax Foundation керується наступною тезою ОЕСР: «найбільш шкідливими для економічного зростання вважаються корпоративні податки, податки на доходи фізичних осіб та на споживання менш шкідливі однак також мають суттєвий вплив, при цьому майнові податки мають найменший вплив на економічне зростання країн» [43].

Отже, відповідно до табл. 2.4, у 2025 р. в Топ-5 країн по податковій конкурентоздатності потрапили всі країни Балтії – Естонія (лідер 2025 та 2024 р.), Латвія та Литва. Крім того, як бачимо також в топ потрапили Швейцарія та Нова Зеландія. Загалом Топ-5 не змінився з 2024 р.

Таблиця 2.4

**Країни, що посіли 5 перших сходинок рейтингу податкової
конкурентоздатності у 2025 р.**

Місце в рейтингу	Країна	Загальна характеристика
1	Естонія	Оподаткування виключно розподіленого прибутку, в частині майнових податків виключно оподаткування вартості землі, значна податкова база із низькими ставками ПДВ.
2	Латвія	Оподаткування виключно розподіленого прибутку, звільнення від оподаткування іноземні дивіденди та приріст капіталу, операцій із виплатою дивідендів, роялті за кордон.
3	Нова Зеландія	Низька ставка ПДВ (15%), яка діє на широку податкову базу, звільнення від оподаткування спадщини, приросту капіталу та інше.
4	Швейцарія	Низька ставка ПДВ, значна система підписаних угод про уникнення подвійного оподаткування (понад 100 угод), значні податкові пільги та звільнення за умов реінвестування.
5	Литва	Пільгові податкові режими за умови інвестиції в будівництво, ставка податку на прибуток (15%) нижча за середню ставку по ОЕСР.

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [44])

Якщо узагальнити головні переваги систем оподаткування країн Топ-5, то можна зробити висновок, що на думку експертів найкращим варіантом вважається країна, де діє уніфікований податок на прибуток та доходи із встановленими ставками податків на рівні середньозваженого по ОЕСР, із мінімальним обсягом додаткових податків та зборів на різні види доходів, крім того вкрай важливим також є помірне навантаження в частині податку на додану вартість.

Однак, при цьому цікавим для дослідження має стати також останні 5 сходинки в рейтингу податкової конкурентоздатності. Як видно з табл. 2.5, останні сходинки посіли в тому числі дві країни Великої 7 – Франція та Італія. Головним фактором втрати балів стала складна та розгалужена система оподаткування прибутків підприємства із додатковими податками та зборами на приріст капіталу, дивіденди, роялті та інше. Крім того, зазначається також значні ставки оподаткування фізичних осіб та високі ставки соціальних відрахувань, що

сукупно значно збільшує «податковий тягар», як на фізичних осіб, так і на юридичних осіб.

Таблиця 2.5

Країни, що посіли 5 останніх сходинок рейтингу податкової конкурентоздатності у 2025 р.

Місце в рейтингу	Країна	Загальна характеристика
34	Іспанія	Значний спектр податків на майно, складна система оподаткування податком на додану вартість (ставка 21%) та наявність концепції «патентна скринька»
35	Польща	В країні діє значний спектр майнових податків (податок на спадщину, на передачу нерухомості, банківські активи та інше). Також значні обмеження в частині перенесення збитків минулих періодів.
36	Колумбія	Висока гранична ставка податку на прибуток підприємств - на рівня 35%, наявність в системі податків на багатство та на фінансові операції.
37	Італія	Ситуація подібна до Франції – складна система оподаткування майна та доходів, ставки вищі за середні по ОЕСР.
38	Франція	Найвище ставка податку на прибуток підприємств – 36,5%, «податковий тягар» на фізичних осіб до 47%, складна система оподаткування володіння майном.

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [44])

Отже, вивчивши динаміку залучення прямих іноземних інвестицій та сукупну оцінку податкових систем ряду країн світу на нашу думку доцільним є проведення аналізу податкових систем та податкової конкурентоздатності: Естонії, США та Франції. Додатково можливим є вивчення податкової конкуренції Китаю та ОЕА, які мають одні із найкращих показників по залученню інвестицій.

Найбільш зручним для аналізу міжнародного досвіду є дані саме Європейських країн за рахунок доступу до даних Євростату, який забезпечує систематизацію та оновлення інформації про більшість факторів економічного життя країн Європи.

Так, якщо оцінювати податкове навантаження на підприємства через співвідношення суми податку на прибуток/дохід, сплаченого підприємства до суми ВВП країн, то, згідно табл. 2.6., станом на 2023 р. найбільше навантаження було у Норвегії із показником в 11,7%, при цьому у попередньому 22-му

показник сягав майже 20%. Що характерно, також значна частка від ВВП у країн «білих» офшорів – Ірландія та Люксембург. При цьому Топ-3 із найменшим показником податкового навантаження посідають Естонія, Угорщина та Литва. Угорщина з метою залучення іноземних інвестицій з 2016 р. встановила ставку податку на прибуток в розмірі 9%, що і забезпечило їй один із найнижчих показників по Європі.

Таблиця 2.6

Частка податку на прибуток/доходи підприємств від ВВП в деяких країнах Європи за 2018-2023 рр., %

Рік Країна	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Норвегія	6,4%	6,0%	2,8%	9,8%	18,4%	11,7%
Кіпр	5,8%	5,6%	5,7%	6,1%	6,2%	6,3%
Люксембург	6,3%	6,0%	4,8%	4,5%	4,4%	5,0%
Ірландія	3,1%	3,0%	3,2%	3,5%	4,4%	4,7%
Німеччина	2,8%	2,6%	2,2%	3,0%	3,1%	3,1%
Франція	2,6%	2,8%	2,8%	2,9%	3,4%	2,9%
Італія	1,9%	2,0%	2,0%	1,9%	2,7%	2,7%
Естонія	2,0%	1,8%	1,6%	1,5%	1,6%	1,9%
Угорщина	1,2%	1,1%	1,1%	1,2%	1,3%	1,7%
Литва	0,6%	0,6%	0,9%	1,1%	1,2%	1,4%

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [45])

Якщо проводити аналіз частки податку на прибуток підприємств у структурі податкових надходжень, то найбільша частка фіксується також у Норвегії на рівні 28,3%, Ірландії на рівні 21,6% та Кіпрі – майже 17%.

Таблиця 2.7

Частка податку на прибуток/дохід підприємств у структурі податкових надходжень в деяких країнах Європи 2018-2023 рр., %

Країна/рік	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Норвегія	16,4%	14,9%	7,2%	23,6%	42,3%	28,3%
Ірландія	14,4%	14,1%	16,2%	17,2%	21,6%	21,6%
Кіпр	17,4%	16,4%	16,8%	17,8%	18,1%	16,8%
Німеччина	6,9%	6,5%	5,5%	7,4%	7,7%	7,9%
Польща	5,9%	6,3%	6,4%	7,1%	8,1%	7,5%
Фінляндія	6,0%	6,0%	5,1%	6,3%	7,0%	6,7%
Італія	4,4%	4,6%	4,8%	4,4%	6,4%	6,6%
Словаччина	5,1%	5,2%	5,2%	6,4%	6,2%	6,4%
Угорщина	3,2%	3,1%	3,2%	3,6%	3,8%	4,8%
Латвія	1,8%	1,9%	2,7%	3,3%	3,5%	4,2%

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [45])

Кардинально відрізняється дані по частці податків на доходи домогосподарств, у 2023 р. найвища частка від ВВП була у Скандинавських країнах – Данія, Ісландія та Швеція, де показник перевищував 13%. Загалом для цих країн характерна значне податкове навантаження на домогосподарства, податки та збори по яким формують від 32% до 57% від загальної суми податкових доходів бюджетів країн, згідно табл. 2.9.

Найнижча частка від ВВП припадає на європейські країни, які можна віднести до групи країн, що розвиваються. Так, у Румунії податки на доходи домогосподарств складають всього 2,5% від ВВП та близько 10% від суми податкових доходів бюджетів країни.

Таблиця 2.8

Частка податків з доходів домогосподарств від ВВП в деяких країнах Європи за 2018-2023 рр., %

Рік Країна	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Данія	24,3%	26,9%	27,1%	26,9%	23,4%	24,8%
Ісландія	15,3%	15,1%	16,3%	15,4%	15,2%	15,3%
Швеція	15,3%	14,6%	14,8%	14,6%	14,1%	13,5%
Люксембург	9,3%	9,5%	9,8%	10,1%	10,4%	11,6%
Франція	9,5%	9,4%	9,6%	9,4%	9,8%	9,5%
Ірландія	6,8%	6,8%	6,4%	6,5%	6,3%	6,8%
Естонія	5,3%	5,4%	5,9%	6,8%	6,3%	6,3%
Хорватія	3,5%	3,5%	3,6%	3,0%	3,2%	3,5%
Болгарія	3,4%	3,4%	3,5%	3,4%	3,1%	3,3%
Румунія	2,4%	2,3%	2,4%	2,4%	2,6%	2,5%

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [45])

При середньоєвропейському показнику частки податків на доходи домогосподарств від ВВП у 2023 р. на рівні 9,3%-9,4% більша частина має меншу частку, так по Естонії показник всього на рівні 6,3%, Німеччина близько 8,9%. Але крім Скандинавських країн перевищують середньоєвропейський показник також Франція, Ісландія, Бельгія, Люксембург та Австрія.

При цьому, якщо говорити про частку у структурі податкових доходів бюджетів країн, то понад 25% формують доходи з податку на доходи домогосподарств по 9 країнам, і знову ж таки крім Скандинавських країн це

також «білі» офшори – Ірландія та Люксембург із показниками 29% та 27% відповідно, також Мальта та Бельгія.

Таблиця 2.9

Частка податку на доходи домогосподарств у структурі податкових надходжень в деяких країнах Європи 2014-2024 рр., %

Країна/рік	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Данія	54,5%	56,9%	57,2%	56,9%	55,6%	57,1%
Ісландія	41,8%	43,2%	45,1%	44,3%	43,2%	42,0%
Швеція	34,7%	34,0%	34,6%	34,1%	33,1%	32,7%
Італія	27,7%	27,9%	29,2%	28,7%	27,1%	28,5%
Німеччина	23,8%	23,9%	23,9%	23,3%	23,6%	23,0%
Естонія	16,4%	16,3%	17,9%	20,2%	19,1%	18,6%
Польща	15,1%	15,1%	14,8%	14,5%	13,1%	12,6%
Кіпр	9,6%	9,2%	9,7%	9,5%	9,6%	10,0%
Румунія	9,2%	8,8%	9,2%	9,1%	9,5%	9,5%
Хорватія	9,0%	9,2%	9,5%	8,1%	8,5%	9,5%

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [45])

Отже, як бачимо з таблиць 2.6 – 2.9, Естонія, яка завдяки ефективній податковій політиці посідає перші місця в міжнародних рейтингах має одні з найнижчих показників податкового навантаження на підприємства із часткою від ВВП на рівні 1,6-2,1% та близько 6% від податкових надходжень країни. В абсолютних значеннях надходження до бюджету Естонії податку на прибуток зросли у 2 рази з 344 млн євро до 716 млн євро. Скорочення надходжень спостерігалось лише у 2020 р., коли надходження впали на 12% або ж на 59,6 млн євро порівняно з 2019 р., але у 2021 р. почалося поступове зростання яке фіксувалося до 2023 р. В частині оподаткування домогосподарств Естонія також зберігає показники податкового тягаря нижче середньоєвропейського. При цьому в країні близько 20% податкових доходів бюджетів припадає саме податки з домогосподарств.

Для оцінки впливу податкової конкуренції на економіку ми проаналізували показники обсягів ПІП в економіку країни та обсяги експорту. Однак, період 2018-2024 рр. показують нестійку тенденцію в показниках сальдо ПІП, так в 2023 р. в економіку країни «ввійшло» близько 4,5 млрд доларів США, то вже у 2024 р. лише 0,78 млрд доларів США.

Якщо говорити про Францію, то, як бачимо, країна дійсно має вищі за середньоєвропейські показники податкового навантаження, як на підприємства (показник на рівні 2,7-3,3%), так і на домогосподарства (показник на рівні 9,3-9,6%). При цьому частка податків з доходів підприємств та домогосподарств складає сукупно 27% податкових доходів бюджетів країни у 2023 р.

При цьому Франція, як країна Великої Сімки, із однією із найрозвиненіших економік отримує значні обсяги ПІІ в свою економіку. Так у 2022 р. вдалося залучити понад 76 млрд доларів США, після чого відбулося поступове скорочення до показника у 33,7 млрд доларів США за 2024 р.

Індекси та рейтинги, розраховані міжнародними центрами, науковими центрами та світовими виданнями є важливим фактором, який дає змогу більш широко вивчити податкову конкуренцію. Отже, для початку доцільно почати аналіз із Рейтингу економічної свободи (група «економічна складова податкової конкуренції»). Індекс економічної свободи – показник, який щорічно розраховується американським дослідницьким інститутом The Heritage Foundation, який здійсню дослідження в різних напрямках економіки.

Так, індекс економічної свободи розраховується на основі 12 індексів (оцінка від 0 до 100 б.), які згруповані у 4 великих групи [46]:

- Верховенство права (Rule of law) – включає: права власності, ефективність судової влади та доброчесність уряду;
- Розмір уряду (Government size) - податкове навантаження, державні витрати та фінансове «здоров'я»;
- Ефективність регулювання (Regulatory efficiency) - свобода бізнесу, свобода праці та монетарна свобода;
- Відкритість ринку (Market openness) - свобода торгівлі, свобода інвестицій та фінансова свобода.

При оцінці аналізується значний перелік факторів: наявність законодавчих норм щодо захисту права власності, бізнесу, частка видатків бюджету у ВВП, частка податкових надходжень до бюджетів країн у ВВП, рівень дефіциту

бюджету, боргове навантаження, мінімальне право, професійні союзи та їх роль, хабарництво та інше.

В частині оцінки податкової конкуренції доцільно врахувати саме бал за показником «податкове навантаження», який включає середньозважену оцінку по трьом показникам: ставки податків на особисті та корпоративні доходи (прибутки) та загальний рівень оподаткування, який розраховується через співвідношення усієї сукупності податкових надходжень до бюджетів країни до ВВП країни. Як і у випадку із оцінкою податкової конкуренції The Heritage Foundation дотримується принципу «чим більше податків та зборів встановлено законодавством країни тим більші ризики викривлення економічного розвитку через відчуження доходів та прибутків резидентів країни».

Отже, доцільно розглянути рейтинг країн загалом по показнику економічної свободи та оцінки за фактором «податкове навантаження».

Таблиця 2.10

Топ-10 країн за Індексом економічної свободи за 2025 р.

Місце в рейтингу	Країна	Загальний бал по 12 показникам	Бал за показником «податкове навантаження»
1	Сінгапур	84,1	89,9
2	Швейцарія	83,7	70,9
3	Ірландія	83,1	77,6
4	Тайвань	79,7	79,0
5	Люксембург	79,5	62,7
6	Австралія	79,3	62,1
7	Данія	79,1	45
8	Естонія	78,9	80,8
9	Норвегія	78,3	62,4
10	Нідерланди	78,2	54

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [46])

Відповідно до табл. 2.10, в Топ-10 увійшли країни, які вже займали провідні місця в нашому аналізі іноземних інвестицій, індексу податкової конкуренції, зокрема – Естонія, яка посіла перше місце по Індексу податкової конкурентності по Індексу економічної свободи сукупно отримала 78,9 балів, а ось за «податкове навантаження» отримала всього 80,8 б., що є одним із найкращих балів у Топ-10 за 2025 р. Перше місце посів Сінгапур, який отримав середньозважений бал 84,1. Цікаво те, що у Топ-10 не увійшла жодна з країн

Великої Сімки (Німеччина зайняла 14 місце, США - 26 місце, Японія – 28 місце, Велика Британія – 33 місце, Франція – 63 місце, Італія – 81 місце).

Цікавим для дослідження стає Топ-15 країн із найвищим балом за «податковим навантаженням», так на першому місці із середнім балом 99,9 - Катар (в країні діє 0% ставка на доходи фізичних осіб та прибуток підприємств, а податкові надходження становлять всього 3% від ВВП), на другому місці – Бахрейн (країна в якій відсутні податок на доходи ФО та податок на прибуток підприємств, % податкових надходжень 2,4% від ВВП), замикає трійку – Саудівська Аравія (максимальна ставка податку на прибуток/доходи на рівні 2,5%, частка податкових надходжень від ВВП – 7,9%). Характерно, що у Топ-15 потрапили зокрема Багамські острови (також 0% по податкам на доходи та прибутки, близько 16% від ВВП становлять податки та збори), Об'єднані Арабські Емірати, та Болгарія й Румунія, які закривають Топ-15. Відповідно до аналізу податкового законодавства фахівцями в Болгарії максимальна ставка доходних податків становить 10% у Румунії – 10% на доходи ФО та 16% для корпоративного податку.

Додатковим фактором, який деякі вчені досліджують при оцінці податкової конкуренції є Індекс легкості ведення бізнесу, який розраховується Світовим банком. Існує 2 версії Індексу: Doing Business (остання публікація рейтингу за 2019 р.) та B-Ready (початок публікації з 2024 р.). Однак, нажаль, у звітності за 2024 р. наявна інформація про невеликий перелік країн, відповідно для аналізу показників податкової конкуренції не доцільно брати дані. Якщо звертатися до Звіту за 2019 р., то загалом «найлегше» було вести бізнес у Новій Зеландії, Сінгапурі, Гонконзі, Данії та Республіці Корея. В частині найзручнішої податкової системи для бізнесу лідируючі позиції зайняли вже знайомі по переднім рейтингам країни із низькими ставками або ж відсутністю податків та зборів з доходів/прибутків – Бахрейн (топ-1), Гонконг, Катар, Ірландія та Маврикій [47].

Для дослідження вкрай важливо врахувати усі можливі показники, які так чи інакше впливають на об'єкт дослідження, однак при вивченні індексів та

рейтингів необхідно враховувати, що «будь-який індекс — це спрощення та прийняття певних припущень, а також складний теоретичний та практичний виклик» [48].

Адже, індекс вимагає узагальнення значного спектру показників, із визначення кореляції кожного показника із оцінюваною величиною, враховуючи порівняння різних країн із різними внутрішніми специфіками (культурними, економічними та географічними), тому завжди необхідно враховувати можливе викривлення або ж суб'єктивність оцінок.

Однак, окрім оцінки податкової конкуренції як фактору економічного зростання важливим також в епоху глобалізації досліджувати вплив негативної податкової конкуренції на економіки країн. Особливо враховуючи, що, як зазначалося в першому розділі роботи, недобросовісна податкова конкуренція безпосередньо може впливати на економічний розвиток інших країн, діяльність яких потрапила в «зону інтересів» країні із «сірою» податковою мораллю.

Як зазначалося раніше, кожна країна та ряд міжнародних організацій формують списки офшорних зон. В Україні існує два списки, які можна охарактеризувати, як «офшорні списки» (див. Додаток А та Додаток Б), які сформовані Кабінетом Міністрів. Однак, враховуючи специфікацію, то Постанова № 1045 має більшу податкову направленість, адже відповідно до ст. 39 Податкового кодексу України операції із контрагентами-резидентами територій, визначених Постановою, вважаються контрольованим та оподатковуються/перевіряються відповідно до чинного податкового законодавства [49], а ось Постанова № 143-р хоча й на пряму визначає перелік «офшорних зон» використовується більше для визначення ризиковості фінансових операцій [50].

Крім «чорних» та «сірих» списків офшорних зон, які формуються багатьма країнами та рядом організацій також варто звернути увагу на щорічні публікації Індексу податкових гаваней, який розраховує незалежна неурядова організація Tax Justice Network. Індекс корпоративної податкової гавані (англ. Corporate Tax Haven Index, скор. СТНІ) – рейтинг країн, які надають легальні можливості

транснаціональним корпораціям зменшувати базу оподаткування податком або ж навіть повністю уникати оподаткування чистого прибутку або ж приросту капіталу. Для формування Індексу TJN проводить детальний аналіз податкову та фінансову системи країн, які потрапляють під оцінювання.

Таблиця 2.11

Топ-15 країн за Індексом податкових гаваней, станом на жовтень 2024 р.

Місце в рейтингу	Країна	Чи внесена до переліку "офшорних зон" :			
		Україна	ЄС	FATF	ОЕСР
1	Британські Віргінські острови	Так	Так	Так	Так
2	Кайманові острови	Так	Ні	Ні	Ні
3	Бермудські острови	Так	Ні	Ні	Ні
4	Швейцарія	Ні	Ні	Ні	Ні
5	Сінгапур	Ні	Ні	Ні	Ні
6	Гонконг	Ні	Ні	Ні	Ні
7	Нідерланди	Ні	Ні	Ні	Ні
8	Острів Джерсі	Так	Ні	Ні	Ні
9	Ірландія	Ні	Ні	Ні	Ні
10	Люксембург	Ні	Ні	Ні	Ні
11	Багамські острови	Так	Ні	Ні	Ні
12	Острів Мен	Так	Ні	Ні	Ні
13	Острів Гернси	Так	Ні	Ні	Ні
14	Кіпр	Ні	Ні	Ні	Ні
15	Маврикій	Ні	Ні	Ні	Ні

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [50,51])

Як бачимо з табл. 2.11, існують значні розбіжності в визначені тих чи інших країни чи територій до категорії «податкових гаваней». Якщо порівняно із Постановами Кабінету Міністрів України, 7 із 15 країн Топу визнаються українським законодавством, як «офшорні зони» або ж «території операції із резидентами яких вважаються контрольованими операціями», то у «чорні» та «сірі» списки Європейського Союзу, FATF та ОЕСР потрапили лише Британські Віргінські острови.

Цікавим є те, що у Топ потрапив ряд високорозвинених європейських країн, зокрема – Швейцарія, Люксембург, Нідерланди та Ірландія. До того ж дані країни посіли високі позиції в рейтингу податкової конкуренції за 2024 р. 4-е, 6-е, 14-е та 34-е місце відповідно [44]. Ірландія увійшла в останню десятку через найвищу ставку на доходи фізичних осіб з дивідендів (51%), одну з найвищих ставок податку на додану вартість (23%) та обмеження щодо списання

інвестицій. При цьому країни посідали провідні місця в рейтингах економічної свободи, податкової конкуренції та легкості ведення бізнесу.

Досвід Швейцарії, Люксембургу та Ірландії, які довгий період фігурували в «білих» списках офшорів, є цікавим для загального розуміння діяльності міжнародних організацій та економічних союзів в частині регулювання податкової прозорості та боротьби із виведення прибутків із під оподаткування та буде детально досліджений в третьому розділі.

Виходячи з даних, наведених у таблицях 2.6-2.9., то для Люксембургу та Ірландії характерними є значне податкове навантаження при оцінці показника «доходи бюджету по податку на прибуток (дохід) підприємств до ВВП».

В абсолютних значення доходи бюджету Люксембургу з оподаткування прибутків підприємства за 10 років зросли на 1,8 млрд євро або у 1,85 разів. Найбільші темпи зростання зафіксовані у 2018 р. коли надходження до бюджету країни зросли у 1,3 рази з 2,9 млрд євро до 3,8 млрд євро.

Однак, при цьому в частині руху прямих іноземних інвестицій, у 2023 р. відбулося значне падіння «сальдо ПІІ», коли внаслідок виведення значного обсягу капіталу ряду фармацевтичних компаній [53], сальдо ПІІ Люксембургу впало до (312) млрд доларів США, для порівняння за 2022 р. країна отримала чисте позитивне сальдо ПІІ в розмірі 24,8 млрд доларів США, а вже у 2024 р. вийшла на рекордний показник за останні 5 років – 106 млрд доларів США.

Нажаль Ірландія має від’ємне сальдо ПІІ з 2021 р. також внаслідок виведення капіталу ТНК, однак при цьому зберігає динаміку до зростання обсягу експорту товарів та послуг (з 591 млрд доларів США до 852 млрд доларів США). При цьому, як і в Люксембурзі, протягом усього аналізованого періоду (2014-2023 рр.) відбувається зростання абсолютних обсягів надходжень податку на прибуток із загальним зростання у 5 разів порівняно 2014 та 2023 рр. (з 4,6 млрд євро до 24 млрд євро), найвищі темпи зростання у 2018 (+28%), 2021 (+29%) та 2022 р. (+47%).

Значна частка саме податку на прибуток в структурі податкових надходжень країн може пояснюватися специфікою економічної середина країн

«білих офшорів», адже основним «генератором» ВВП стають іноземні компанії, що і сплачують відповідно податки в бюджет країни.

Однак, якщо Швейцарія, Люксембург та Ірландія поступаються вимог світової спільноти та здійснюють співпрацю в частині досягнення податкової прозорості та боротьбі із розмивання баз оподаткування, то зазначені вище країни «офшорні гавані», які потрапляють у «чорні» списки країн та економічних товариств існують саме за рахунок своєї «податкової непрозорості».

При дослідженні недобросовісної податкової конкуренції та її впливу на економіку доцільно звернути увагу на модель «податкових збитків», яку розраховують на основі доступних даних та припущень світових вчених-економістів. Дану кореляційну модель розробляє також команда Tax Justice Network [53, с.41]. У Звіті про стан податкової справедливості за 2024 р. дослідники використовують складну кореляційну модель в якій вираховують втрати від офшорних схем через оцінку «незвичних» депозитів та інформації щодо офшорних багатств. Так економісти проводять дослідження інформації про депозитні рахунки країн з метою виявлення нетипового попиту на депозитні рахунки. У 2024 р. на основі ряду досліджень Tax Justice Network встановили наступні критерії по ризиковості: інтенсивність притоку депозитів понад 30% від ВВП і з оціночним рівнем секретності понад 50 та 2) інтенсивність на рівні 15% від ВВП і з рівнем секретності понад 70.

Після виявлення ризикових депозитів на основі досліджень та взявши за основу показник ОЕСР – «сума фінансових активів зосереджених в офшорних юрисдикціях становить близько 13% світового ВВП (13,4 млрд доларів США)», дослідник виводять частку офшорних багатств, яка належить мешканцям тих чи інших країн. Так за розрахунками понад 75% усіх офшорних фінансових активів належать громадянам/резидентам 10 країн, див. рис. 2.1. Так, близько 25% багатств належить громадянам Сполучених Штатів Америки (близько 2,1 млрд доларів США), ще близько 15% припадає на мешканців Великобританії та 10% - Кайманових островів. Мешканці країни Групи семи (США, Японія, Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія, Канада) володіють приблизно 50% офшорних

коштів. А ось на українців припадає близько 4,2 мільйонів доларів США офшорних фінансових активів (близько 0,5% від загальної суми).

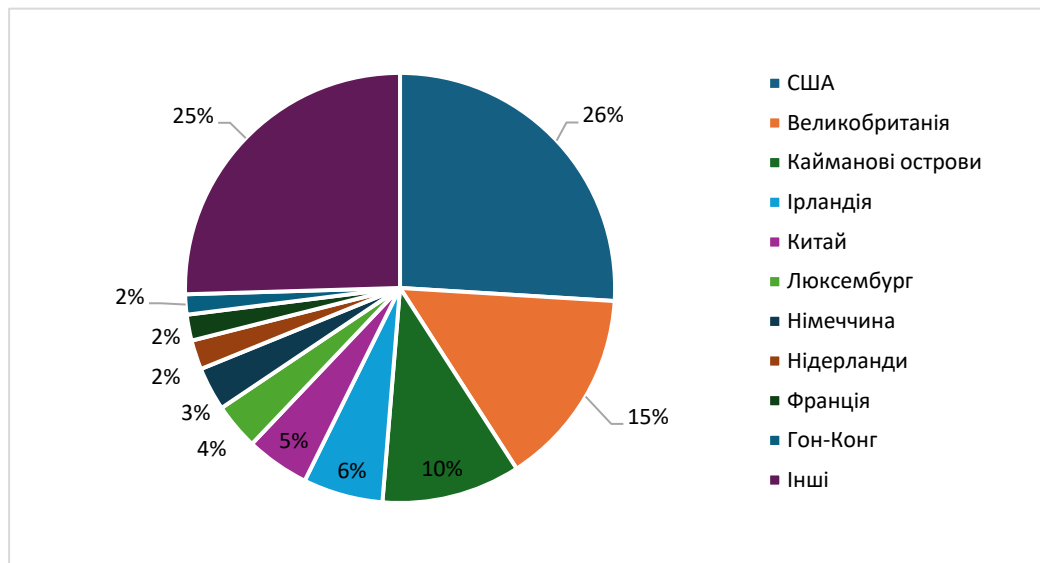

Рис. 2.1. Структура світового фінансового багатства по країнам, громадяни яких вважаються власниками активів в офшорах, 2021 р.

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [53])

Для оцінки втрат від офшорних схем застосовується наступне припущення – «оціночний рівень прибуток офшорних багатств встановлено на рівні 5%». Після чого отриману суму розрахункових прибутків множать на ставку податку на прибуток (корпоративного податку) за якою було б оподатковано актив в країні з якої було виведено ресурси в офшор. Загальна сума збитків склала близько 144,7 млрд доларів США.

Важливим фактором, який дає можливість фактично вивчити вплив недобросовісної податкової конкуренції одним країн на економіку інших країн є розрахункове значення «податкових втрат нанесених іншим країнам». Як видно з рис.2.2, за оцінками експертів групи Tax Justice Network найбільші збитки іншим економікам країни було завдано діяльністю США (оцінені збитки на рівні 37,4 млрд доларів США), Великобританія (оцінені збитки на рівні 21,3 млрд доларів США) та Кайманові острови (збитки на рівні 23,2 млрд доларів США).

Особливістю, яку виявлено у звіті, що значна кількість держав, які завдали шкоди іншим країнам зазнали значних збитків від офшорних схем і самі. Так, як видно з рис. 2.3, внутрішні втрати США перевищили збитки завдані іншим країнам на 3,1 млрд доларів США, внутрішні втрати Великобританії перевищили

на 7,1 млрд доларів США, Ірландії – 5,6 млрд доларів США, Німеччини – 1,83 млрд доларів США.

Рис. 2.2. Відношення податкових збитків країн світу до суми податкових збитків, завданих іншим країнам, 2021 р., млн. дол. США.

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [53])

2.2. Вплив податкової конкуренції на економічний розвиток України

Для оцінки податкової конкуренції та конкурентоздатності України для початку також доцільно розглянути податкове навантаження за певний період, який дасть дійсно прослідкувати динаміку.

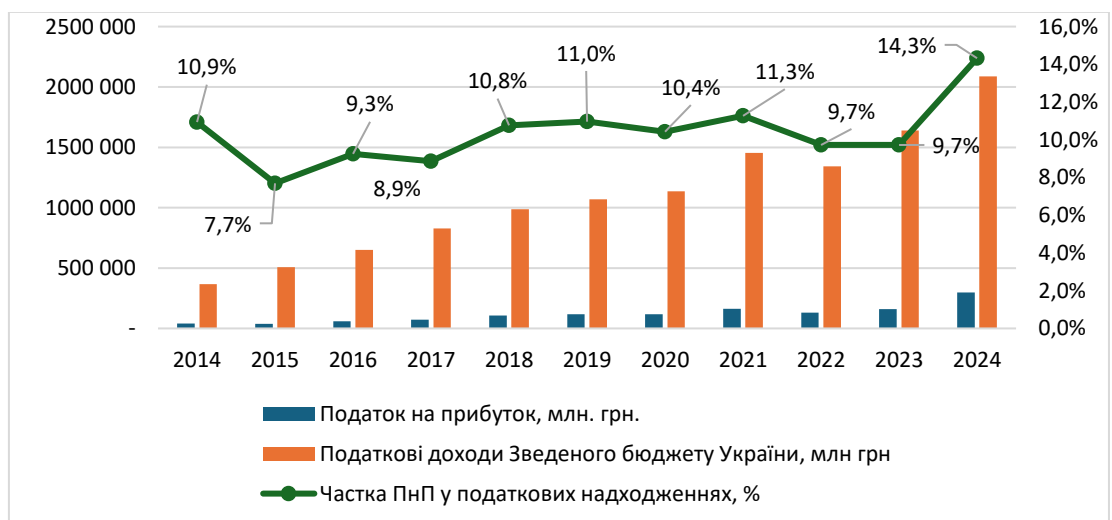

Рис. 2.3. Динаміка частки податку на прибуток у податкових надходженнях Зведеного бюджету України в 2014-2024 рр.

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [54, 55])

Нами було вивчено динаміку останніх 10 років, однак варто враховувати, що в Україні діє власне податок на прибуток підприємств, який передбачає оподаткування чистого фінансового результату підприємства.

Відповідно до рис. 2.3, протягом 2014-2024 рр. сума сплачених зобов'язань з податку на прибуток у сумі податкових доходів Зведеного бюджету України коливалася на рівні 7-14%. Зростання частки спостерігалось протягом 2015-2021 рр., із скорочення у 2022-2023 рр., однак при цьому 2024 р. відбулося зростання до рекордних 14%, внаслідок збільшення суми сплаченого податку на 88%, при тому що сума податкових доходів Зведеного бюджету України всього на 27%. Майже протягом усього аналізованого періоду темпи зростання сплати податку на прибуток перевищують темпи збільшення податкових доходів бюджетів України, однак у 2015 та 2020 рр. темпи зростання значно нижчі за темпи податкових доходів, а у 2022 р. при загальному скороченні податкових доходів на 8%, порівняно з 2021 р., обсяги сплати податку на прибуток скоротилися на 20%.

При цьому частка сплаченого податку на прибутку у ВВП протягом усього аналізованого періоду перебуває на рівні 2,9-4%.

Враховуючи, що ряд вітчизняних вчених економістів вбачають, що податкова конкуренція також має оцінюватися в розрізі податків на доходи фізичних осіб доцільно провести аналіз надходжень ПДФО в бюджет України.

Рис. 2.4. Динаміка частки податку на доходи фізичних осіб у податкових надходженнях Зведеного бюджету України в 2014-2024 рр.

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [54, 55])

Так, відповідно до рис. 2.4, обсяги сплати зобов'язань по ПДФО протягом 2014-2024 рр. мали постійну динаміку до зростання, так обсяги надходжень у 2024 р. порівняно з 2014 р. зросли у понад 9 разів. При цьому фіксується значна частка ПДФО у структурі податкових надходжень (19,7%-31,3%).

Тобто сукупно податки на доходи та прибуток ФО та ЮО (крім Єдиного податку) становлять понад 40% податкових надходжень до Зведеного бюджету України протягом усього аналізованого періоду.

Далі проведено аналіз прямих іноземних інвестицій в Україну та з України. Так, за даними Національного банку України, протягом 2015-2024 рр. не простежується чіткої тенденції щодо обсягів ПІІ в економіку та з України.

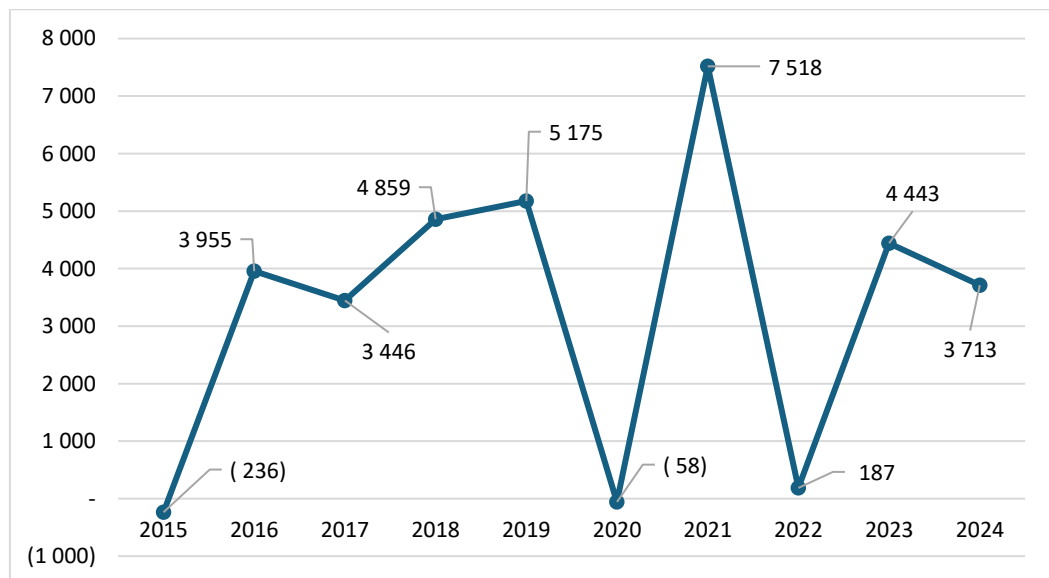

Рис. 2.5. Динаміка сальдо прямих іноземних інвестицій України, 2015-2024 рр., млн дол. США.

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [56])

Відповідно, до рис. 2.5, позитивне сальдо прямих іноземних інвестицій відзначалося протягом 2015-2019 рр. та у 2021 р., коли після незначного скорочення надходжень ПІІ в Україну у 2020 р., відбулося нове збільшення надходжень. У 2021 р. зафіксовано найбільший обсяг іноземних інвестицій в України – 7,3 млрд доларів США, однак вже у 2022 р. через повномасштабне вторгнення російської армії інвестиції в економіку України стрімко скоротилися до 531 млн доларів США. Вже у 2023 р. відбулося поступове відновлення

інвестицій до понад 4 млрд доларів США, але у 2024 р. вже відбулося скорочення до 3,5 млрд доларів США.

Протягом 2019-2024 рр. за даними Світового банку в українську економіку увійшло близько 1-3% від суми інвестицій в країни Європи та менше 0,5% від світового обсягу. При цьому інвестиції з України становили менше 0,1% від обсягу інвестицій з Європи.

Доцільно для повноти розуміння заходжень ПІІ також вивчити структура країн, які здійснювали інвестиції в українську економіку протягом аналізованого періоду, див. рис. 2.6.

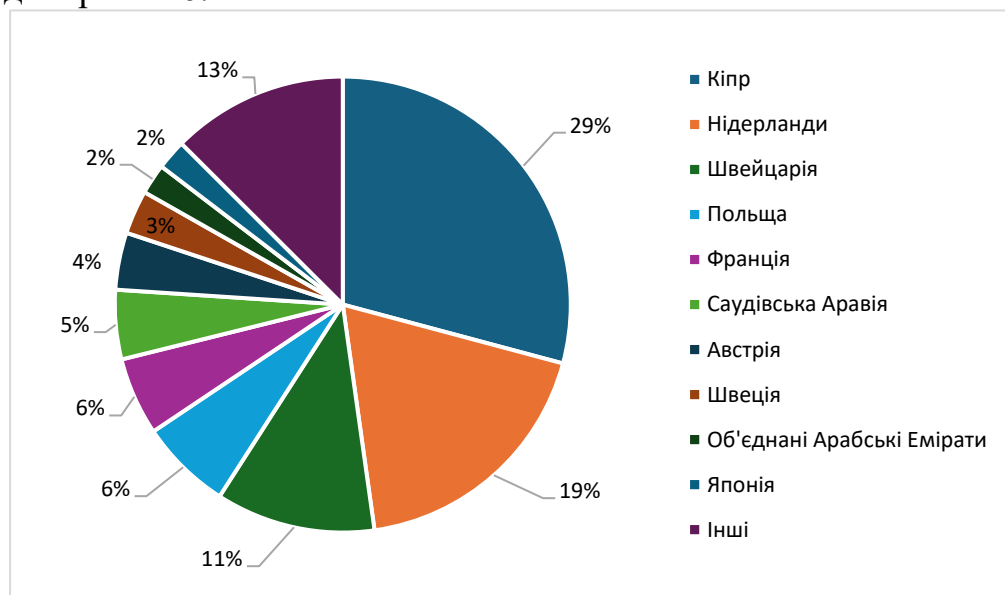

Рис. 2.6. Топ-10 країн за обсягами прямих іноземних інвестицій в Україну у 2024 р., %

(Джерело: складено та побудовано авторами на основі [56])

Так, у 2024 р. понад $\frac{1}{4}$ від загальної суми зайшло з Кіпру (1035 млн доларів США) із переважним інструментом – реінвестування доходів (446 млн доларів США), ще близько 19% надійшло з Нідерландів (660 млн доларів США) – основний інструмент реінвестування доходів (понад 80%), на третьому місці – Швейцарія із сумою ПІІ в Україну в розмірі – 402 млн доларів США.

Подібна структура країн-«інвесторів» пов'язана із поняття round tripping (реінвестування капіталу в країну походження прямих інвестицій). Відповідно до методичних рекомендацій Національного банку України під round tripping необхідно розуміти процес, коли резидент країни здійснює виведення коштів за кордон, з метою подальшого повернення їх в країну у вигляді іноземних

інвестицій. Найчастіше використовуються афілійовані або ж дочірні підприємства, що розташовані/zareєстровані у «транзитній країні».

Основними причинами через яку підприємці використовують дану схему виділяють [41]:

- прагнення досягти вищого рівня захист прав власності;
- прагнення забезпечити (зберегти) гнучкість в частині управління активами в іноземній валюті в умовах коливань валютних курсів та застосування контролюючими органами заходів в частині валютного контролю;
- прагнення мати доступ до більш якісних фінансових послуг;
- прагнення отримати максимальні фінансові та податкові вигоди.

При аналізі прямих іноземних інвестицій в частині виявлення фактору round tripping НБУ визнає, що найбільша частина операцій даного типу здійснюються через наступні транзитні країни – Кіпр, Нідерланди, Австрія та Швейцарія. При цьому протягом 2014-2024 рр. частка операцій round tripping у структурі прямих іноземних інвестицій, без врахування реінвестування прибутку, становила від 3% у 2014 до 64% у 2021 р., за результатами 2024 р. показник склав близько 26% [57].

Тому нажаль значна частина ППІ не може вважатися саме залученням коштів іноземних інвесторів, що враховуючи значну частку інвестицій саме у вигляді реінвестиції доходів свідчить про низьку привабливість України для іноземних інвесторів, в тому числі і у довоєнний період.

Також вкрай важливим для оцінки перспектив розвитку вивчити прямі іноземні інвестиції по секторам економіки України в які здійснюється найбільше «вливання» іноземних коштів. Так, відповідно до рис.2.7., у 2024 р. понад $\frac{1}{4}$ усього обсягу інвестицій було впроваджено в сферу оптова та роздрібна торгівля та ремонт автомобілів, ще близько $\frac{1}{4}$ припало на фінансову та страхову діяльність (фінансовий сектор економіки).

При цьому при всій розвиненості переробної промисловості прямі іноземні інвестиції в дану галузь склали всього 15% від обсягу за 2024 р., а загалом у

промисловість було інвестовано близько 18% (645 млн дол США) від сукупності ПІІ в Україні.

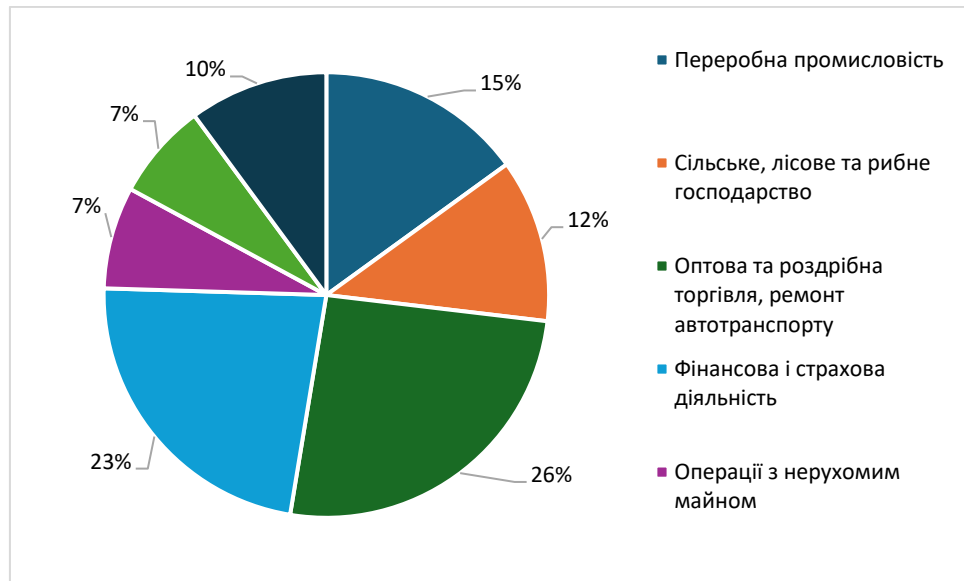

Рис. 2.7. Структура прямих іноземних інвестицій в Україні по секторах економіки у 2024 р., %.

(Джерело: складено та побудовано авторами на основі [56])

При цьому у більшість секторів економіки ПІІ в 2024 р. заходили саме у вигляді реінвестування доходів та боргових інструментів.

До повномасштабного вторгнення, структура ПІІ по секторах економіки значно відрізнялася, так у 2021 р. на промисловість припадало понад 50% суми ПІІ в Україні (в тому числі, в переробну промисловість 1/4 та в добувну промисловість ще близько 25%), а загалом у реальний сектор економіки було вкладено понад 90% ПІІ (на фінансову та страхову діяльність припадало всього 8% або ж 645 млн грн).

У 2021 р. також ПІІ в Україну переважали саме у вигляді реінвестування доходів та боргових зобов'язань. При цьому в динаміці 2024-2021 рр. приріст саме збільшення ПІІ у вигляді участі в капіталі, крім реінвестування, зафіксовано по секторах: оптова та роздрібна торгівля (зростання надходжень на 185 млн доларів США), фінансові та страхові послуги (зростання на 231 млн доларів США) та операції із нерухомим майном (зростання на 45 млн доларів США).

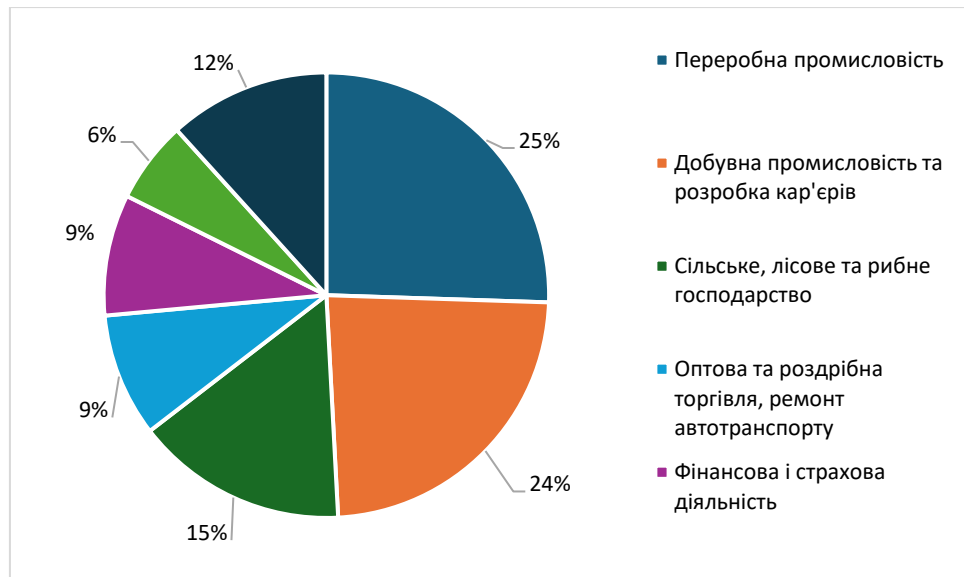

Рис. 2.8. Структура прямих іноземних інвестицій в Україні по секторам економіки у 2021 р., %.

(Джерело: складено та побудовано авторами на основі [56])

Якщо ж розглянути фактор реінвестиції в діяльність, як показник «віри» інвесторів/власників в діяльність підприємств в Україні із можливим зростанням потужностей, то обсяги реінвестицій зросли з 2021 р. по секторам Інформаційні та телекомунікаційні технології (зростання на 351 млн дол. США або ж у 9,4 рази), професійна, технічна та наукова діяльність (258 млн дол США або ж у 12,5 разів). Найбільше скорочення реінвестицій прибутків в секторах будівництво, металургія та хімічна промисловість.

Провівши аналіз руху ПП в економіку країни та оцінивши динаміку податкового навантаження доцільно провести регресійний аналіз впливу ПП на зміну реального ВВП країни, яке можна вважати макропоказником економічного зростання країни.

Для прогнозування зміни ВВП враховуючи проведені дослідження було взято 3 показники:

1. Обсяг прямих іноземних інвестицій, що зайшли в економіку (2015-2024)
2. Податкові доходи зведеного бюджету України (2015-2024 рр.).
3. Індекс річної інфляції (2015-2024 рр.).

Враховуючи, що ПП за даними НБУ відображаються в млн доларів США нами було здійснено умовне переведення за середньорічним курсом долару США до гривні сум ВВП та податкових доходів зведеного бюджету України.

Розрахунок проводився відповідно до методики, яка вивчалася в рамках практичного тренінгу, яка передбачає використання формули TREND та надбудови Data Analysis, які доступні у базовій програмі EXCEL.

Із використанням функції TREND було розраховано ймовірні суми ПП в економіку України та обсяги податкових доходів зведеного бюджету України за 2025-2027 рр. Додатково спрогнозовано рівень річної інфляції для даного періоду.

А власне суму ВВП за 2025-2027 рр. вже проведено із врахування динаміки трьох факторів через формулу Регресії:

$$y = Y(\text{пересічна}) + X_1 * V_1 + X_2 * V_2 + \dots + X_n * V_n$$

де y – потрібне значення (обсяги надходжень екологічного податку), $Y(\text{пересічна})$ – коефіцієнт кореляції між показниками X_n та y , X_1 - X_n – змінні, що впливають на показник потрібного значення (у нашому випадку – ставки податку та обсяги викидів), V_1 - V_2 – коефіцієнт впливу змінної на потрібне значення.

Враховуючи, що протягом аналізованого періоду Україна зазнавала значних економічних та соціальних потрясінь (початок Антитерористичної операції на Сході країни у 2015 р., Протипандемійні заходи у 2020 р., повномасштабне вторгнення російської армії 24 лютого 2022 р.) більшість перемінних мали значні коливання, із скорочення ПП, податкових доходів та власне ВВП у 2020 та 2022 р. до найнижчих показників періоду формула регресії прийняла наступний вигляд:

$$y = 79\,072.55 - 1.16 * X_1 - 644.11 * X_2 + 3.12 * X_3$$

де, X_1 – прямі іноземні інвестиції в економіку України, X_2 – рівень річної інфляції, а X_3 – податкові доходи зведеного бюджету України.

Спрогнозований обсяг реального ВВП України на 2025-2027 рр. має чітку динаміку до зростання (середні темпи зростання 5,5% в рік), що пов'язано із очікуваним подальшим зростанням обсягів ПІІ, які заходять в економіку України (у 2027 р. можуть становити 4,48 млрд доларів США, при тому що за 2024 р. зайшло 3,55 млрд доларів США), також через функцію TREND виявлено чітку динаміку зростання податкових доходів зведеного бюджету (в т.ч. від прямих податків), при цьому очікується скорочення до 4-5% річного індексу споживчих цін.

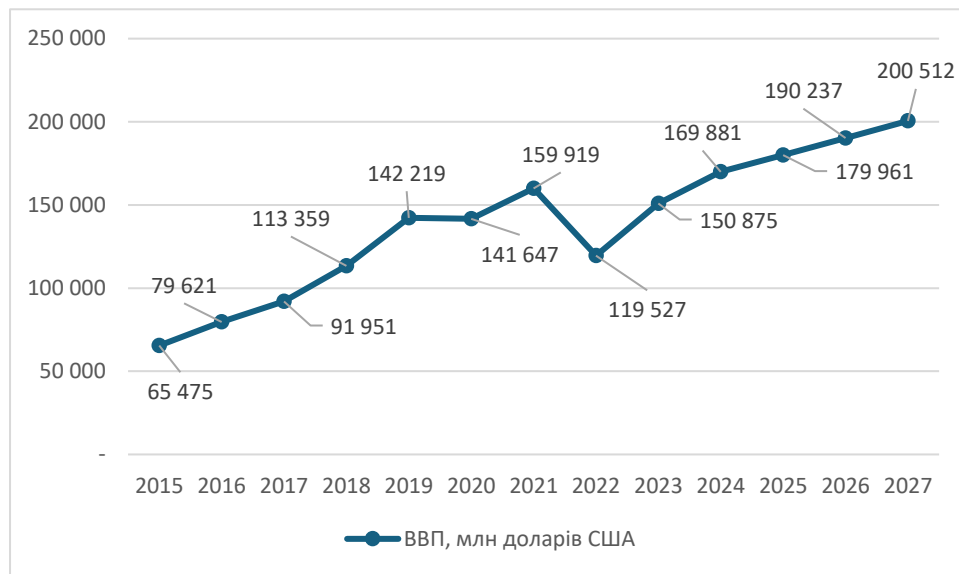

Рис. 2.9. Прогнозування обсягів реального ВВП України із врахуванням факторів ПІІ та податкових доходів, млн доларів США, 2015-2027 рр.

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [54,55,56])

Для оцінки податкової конкуренції в Україні також доцільно дослідити фактичне використання податкового інструментарію для підтримки українського бізнесу та стимулювання його розвитку.

Як зазначалося у першому розділі, спеціальний податковий режим Дія.City було розроблено для забезпечення саме українського ІТ-бізнесу із створенням покращених умов, податкових та фінансових пільг. При цьому з початком повномасштабного вторгнення у 2022 р., коли й почалася дія режиму Дія.City для підтримки українського оборонно-промислового комплексу було розширено перелік підприємств за видами діяльності, які мають право бути резидентами режиму та користуватися пільговими вимогами, зокрема: проектування,

розробка та обслуговування БПЛА; створення роботизованих систем, підготовка та навчання операторів дронів; здійснення науково-дослідницьких робіт в сфері оборони [58].

Станом на червень 2025 р. резидентами Дія.City були понад 300 українських defense tech-компаній. Загалом кількість резидентів спеціального режиму зросла до понад 2,9 тис компаній, серед яких як українські підприємства, так і підрозділи та дочірні компанії світових гігантів. Зокрема, активними резидентами є світові бренди- Samsung, Nokia, Visa, Rakuten Viber, значна група сервісних гігантів - GlobalLogic, SoftServe, EPAM Systems [59].

Повноцінної статистичної інформації щодо сплати податків резидентами Дія.City немає у вільному доступі, адже з початком повномасштабного вторгнення у 2022 р. Державна податкова служба Україна обмежила доступ до значного реєстру даних з метою зниження ризиків використання даних ворогом. Однак, згідно публікацій ДПС України та даних відкритих джерел податкові надходження від резидентів Дія.City зросли з 4,1 млрд грн у 2022 р. до 18 млрд грн за 2023 р. У 2025 р. очікується нове рекордне зростання, адже вже за 8 місяців року надійшло понад 19,5 млрд грн податкових платежів в бюджети від резидентів Дія.City.

Крім спеціальних режимів, в Україні також активно застосовують інструментарій для розвитку індустріальних парків. Однією із особливостей даного інструменту стало те, що індустріальні парки почали стрімко зростати саме в період повномасштабного вторгнення. Основна мета створення індустріальних парків – створення нових промислових підприємств, які забезпечать нові робочі місця, при цьому будуть технічно оснащеними та привабливими для іноземних інвесторів.

Станом на початок 2025 р. в індустріальних парках України вже збудовано 25 заводів, які спеціалізуються на харчовій промисловості, агропереробці, будівельних матеріалах та іншому.

Зростання індустріальних парків після лютого 2022 р. відбулося внаслідок значного процесу релокації бізнесу з окупованих територій та територій на яких

ведуться активні бойові дії. Підприємці шукали не просто територію, а вже існуючі, готові до використання промислові об'єкти.

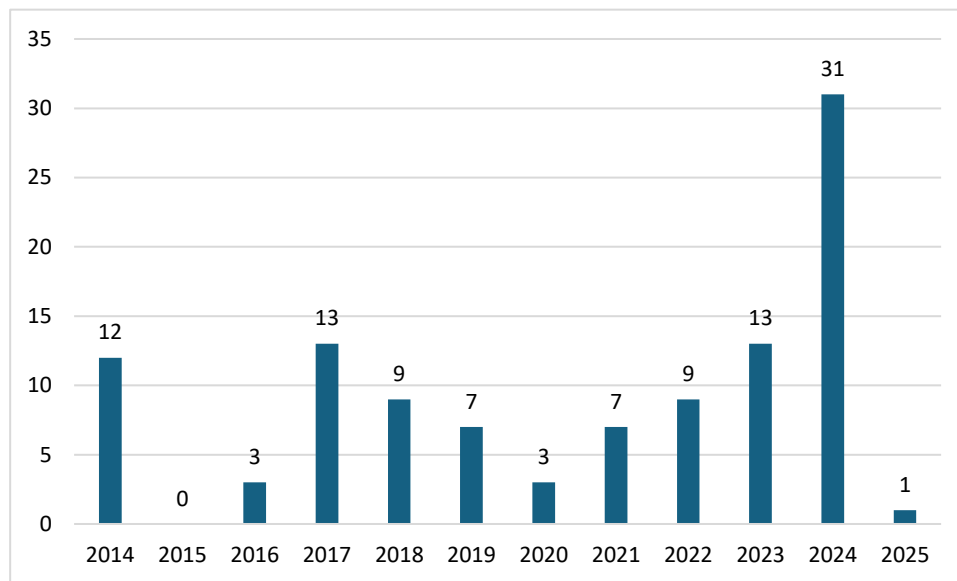

Рис. 2.10. Динаміка реєстрації індустріальних парків в Україні, 2014-2024 рр.

(Джерело: складено та побудовано автором за матеріалами [60])

Особливістю в контексті теми роботи стало те, що саме ІП навіть в умовах військової агресії російської держави, коли щоденно існує загроза втрат – матеріальних, фінансових та людських, вдається залучати іноземних та вітчизняних інвесторів. Понад 70% ІП зареєстрованих у 2024 р. вже на етапі реєстрації мали інвесторів, потенційних учасників або ж керуючу компанію, дана динаміка свідчить про зменшення ризиків «мертвих» ІП, які лише числяться в реєстрах, але не працюють. «Працюючими» ІП можуть вважатися якщо дотримано мінімум 4 фактори – наявні мережі, наявність хоча б одного зведеного об'єкта (складські або ж виробничі приміщення); наявність керуючої компанії та функціонування мінімум 1 підприємства на території ІП.

Станом на вересень 2025 р. найбільша кількість індустріальних парків припала на Львівську область – 13% або ж 17 ІП, в Києві та Київській області близько 13 ІП, закриває трійку лідерів Закарпатська область – 12 ІП.

Для стимулювання до створення, реєстрації та розвитку індустріальних парків в Україні впроваджений цілий спектр податкових та фінансових стимулів. Зокрема, відповідно до Податкового Кодексу України, учасники індустріальних парків: 1) звільняються від оподаткування податком на додану вартість в частині

імпорту обладнання (устаткування) для потреб безпосередньої діяльності парку;
2) отримують звільнення від оподаткування прибутку на 10 років за умови дотримання встановлених вимог.

В частині звільнення від податку на прибуток встановлено наступні вимоги: вивільнені від оподаткування кошти мають реінвестуватися в діяльності індустриального парку. При цьому суб'єкт має відповідати ряду вимог, зокрема здійснення діяльності в межах індустриального парку та не нараховувати/виплачувати дивіденди на користь власників корпоративних прав.

Цікавим в частині справедливої податкової конкуренції та участі України в міжнародних ініціативах щодо забезпечення прозорості є наступні обмеження щодо вивільнення прибутку: відповідно до п.142.2 ст. 142 ПКУ встановлено, що «не мають права застосовувати» звільнення від оподаткування прибутку «учасники індустриального парку – юридичної особи, у статутному капіталі яких є частка», що належать юридичним особам, які а) є організаторами азартних ігор; б) прямо або опосередковано належать особам, зареєстрованих у державах (на територіях) визнаних Кабінету міністрів України офшорними зонами; в) зареєстрованих у державах, які НЕ здійснюють співпрацю у сфері протидії відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Додатково відповідно до діючого податкового законодавства не є об'єктом оподаткування податком на нерухоме майно, відокремлене від земельної ділянки, промислові будівлі, які можна класифікувати як «промислові та складські приміщення». При цьому додатково встановлено, що місцеві ради (сільські, селищні та міські) мають право встановлювати пільги з місцевих податків та зборів для індустриальних парків (в тому числі в частині майнових податків).

Крім податкового інструментарію Уряд України використовує також фінансові інструменти для стимулювання розвитку та функціонування індустриальних парків. У 2024 р. було виділено 15 індустриальним паркам близько 1,1 млрд грн. Держава пропонує систему 50/50 в частині фінансування найперспективніших проєктів, а для деокупованих територій 80/20.

РОЗДІЛ 3. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ УМОВАХ

3.1. Аналіз світових практик з підвищення податкової конкуренції

Продовжуючи дослідження світового досвіду потрібно більш уважно вивчити систему оподаткування та податковий інструментарій, який використовують країни, про які йшлося у розділі 2 даної роботи.

Для початку доцільно звернути увагу на Балтійські країни, які посідають топові місця в рейтингах податкової конкурентності та економічної свободи.

Естонія – невелика країна, яка завдяки ефективним управлінським рішенням уряду увійшла до складу країн «нової хвилі» в частині податкової конкурентоспроможності.

Так, як зазначалося раніше основним фактом для країни є те, що оподатковується виключно прибуток, який «зазнає розподілу» через сплату дивідендів, роялті та іншого. Фактично, країна надає пільги лише за умови «кошти залишаються в країні і йдуть на подальше збільшення виробничих потужностей». При цьому в країні діє ставка на розподілений прибуток в розмірі 22%, що є трошки нижче за середні показники по країнам ОЕСР. При ставці 22% у Естонії діє система «дольового» розподілу та в законодавстві країни закріплено, що ставка податку на прибуток підприємств становить 22/78. Тобто, умовно якщо компанія має нерозподіленого прибутку 100 тис євро і планує його повністю «витрати», то згідно пропорції компанія може сплатити лише 78 тис євро дивідендів, а 22 тис євро будуть сплачені в бюджету за умовами оподаткування розподіленого прибутку [61]. При цьому, якщо дивіденди розподіляються акціонеру-фізичній особі, то передбачено додаткове стягнення в розмірі 7% [62].

Франція європейська країна, яка має достатньо складну та розгалужену систему податків та зборів, однак при цьому протягом останніх 10 років відбувається зміни в системі оподаткування для збереження французького

бізнесу та стимулювання його розвитку. Однією зі значних проблем французької економіки є відтік коштів у сусідній Люксембург, де зареєстровано багато французьких фірм для зменшення витрат на оподаткування.

З січня 2022 р. у Франції встановлено ставку податку на прибуток в розмірі 25%, при тому що з 2016 р. діяла ставка в розмірі 33,3%. Додатково з 2022 р. змінено критерії для підприємств, які мають право на знижену ставку податку на прибуток – 10%, яка нараховується на перші 38 тис євро на місяць. До змін, даною можливістю могли скористатися лише малі підприємства із незначними оборотами, однак із внесенням змін до податкового законодавства дана пільга доступна всім підприємствам в яких річний оборот до 10 млн євро. З 2021 р. поступово зменшуються або ж навіть відміняються певні місцеві податки та збори, що також знижує податковий тягар на підприємства [63].

Додатково, в країні встановлено декілька податкових режимів, які передбачають пільгове оподаткування за участі в певних напрямках [64]:

- **Crédit d'Impôt Recherche (CIR)** – програма, яка передбачає отримання податкового кредиту в розмірі до 30% від витрат на дослідження та розробки (далі – R&D від англ. «research and development») в межах 100 млн євро, та 5% вище встановленої межі. При цьому чітко встановлено перелік витрат, які підпадають під визначення кваліфікованих витрат, за якими можливий податковий кредит, зокрема, до них відносять: амортизація активів необхідних для R&D, в тому числі нематеріальних активів та інтелектуальних прав власності; витрати на заробітну плату фахівців у частині досліджень; відсоткові витрати по кредитах та інше.

- **податкова пільга на співпрацю в дослідженнях** – програма, яка передбачає відшкодування (податковий кредит) в розмірі 40-50% від рахунку-фактури виставленою організацією «з досліджень та поширення знань» (інститути та університети) в межах 6 млн євро на рік. Сума понад 6 млн євро може бути перенесена на програму **Crédit d'Impôt Recherche (CIR)**

- **Crédit d'impôt pour l'industrie verte** – програма, яка передбачає отримання податкового кредиту в розмірі від 25% до 40% від витрат понесених

в рамках діяльності, пов'язаної із виробництвом теплових насосів, вітрових турбін та сонячних панелей.

- регіональні програми – французьке законодавство передбачає цілий спектр податкових пільг, які надаються підприємствам, що згодні функціонувати в слаборозвинених регіонах (зони відновлення сільського господарства, зони відновлення міст, зони пріоритетного розвитку). Звільнення від оподаткування на 5-річний період: перші 2 роки – 100% звільнення, 3 рік – 75%, 4 рік – 50%; 5 рік – 25% [63].

- програми звільнення від оподаткування стартапів.

При цьому, наприклад, по програмі R&D передбачається, що податковий кредит може бути «відшкодований» в грошовому еквіваленті лише через 3 роки після його отримання, до цього моменту, передбачено покриття кредитом зобов'язань, що виникають в наслідок нарахування податків по результатам діяльності підприємства.

Після дослідження податкової системи Франції на виявлення факторів, що впливають на податкову конкурентність та привабливість країни варто перейти до досвіду країн «білих» офшорів, які користуються популярністю у багатьох великих та транснаціональних компанії – Ірландія, Швейцарія та Люксембург.

Ірландія – країна, в якій, як зазначалося у першому розділі даної роботи, одній з перших виникло СЕЗ у сучасному вигляді (Шенноні). Навіть на сьогодні зона Шеннон залишається одним із центрів економічного життя в Ірландії. За даними за 2017-2018 рр., на території СЕЗ функціонувало понад 1000 міжнародних та іноземних компаній, працювало понад 7 тис висококваліфікованих фахівців, загалом зона генерувала за рік близько 3,3 млрд євро [65, с. 15].

Загалом в країні діють податкові пільги подібні до Франції: податкові кредити до 30% від обсягу витрат на дослідження та розробку, звільнення на 3 роки для нових стартап-компаній – за умови що загальна сума податку на прибуток на рік не перевищує 40 тис євро.

Крім того в країні діють податкові пільги в частині «інтелектуальної власності». Так передбачено можливість відрахування капітальних витрат, що виникли в процесі придбання об'єкта інтелектуальної власності в розмірі:

- до 100% від розміру доходу, отриманого в ході використання об'єкту інтелектуальної власності, якщо придбання ІВ відбулося до 2017 року;
- до 80% від розмірі доходу, отриманого в ході використання об'єкту інтелектуальної власності, якщо придбання ІВ відбулося після 2017 року (решта 20% оподатковуються по стандартній ставці 12,5%)

З 2023 р. в країні також введено ініціативу щодо «блоку розвитку знань». Передбачена пільгова ставка оподаткування – 10% на доходи, що виникає від кваліфікованих активів (включаючи програмне забезпечення, захищене авторським правом, та запатентовані винаходи), якщо деякі або всі пов'язані з цим дослідження та розробки здійснюються ірландською компанією.

Крім цього податковий кредит пропонується для розробників ігор, які забезпечують просування та вираження європейської та ірландської культури. При цьому встановлено додаткові умови для визначення кваліфікованих витрат для даного виду діяльності [66].

У 2016 р. Ірландія зіштовхнулася із проблема з боку Єврокомісії через звинувачення щодо надання «індивідуальних податкових консультацій» Apple, внаслідок чого, ті значно зменшили свої витрати з податку на прибуток. Після гучного скандалу Єврокомісія звернула увагу на індивідуальні консультації, та почала більш детально слідкувати за пільговими режимами Інтелектуальної власності, а Ірландію зобов'язали донарахувати суму податку на прибуток до сплати для Apple [67].

Так, загалом при тому, що пільгові режими для діяльності пов'язаною із використанням інтелектуальної власності направленні на утримання внутрішніх власників ІВ, деякі країни створюють такі умови, що залучати ТНК. ТНК реєстрували права на свої технології у даних країнах для отримання пільгового оподаткування, фактично не здійснюючи жодної діяльності на території країни.

Також значний вплив мають і нові ініціативи BEPS. Так, попри те, що в країні діє ставка на прибутки корпорацій в розмірі 12,5% з початком дії Pilar 2 (питання щодо мінімального глобального податку на прибуток в розмірі 15%) країна погодилася доєднатися до міжнародної ініціативи [68].

Якщо розглядати Швейцарію, то серед податкових пільг та переваг виділяють по-перше федеративний устрій в якому кожен кантон може встановлювати свою ставку податку на прибуток корпорацій. Однак загалом в країні існували такі ж «проблеми» в частині оподаткування, і ключова - «податкові консультації», які допомагали скоротити витрати з податку на прибуток та недобросовісні принципи для оподаткування доходів отриманих від об'єктів інтелектуальної власності. Країна провела велику податкову реформу у 2019-2020 рр., яка прибрала «шкідливі» податкові режими, уніфікувала пільги відповідно до вимог BEPS та реформувала підхід до пільги в частині R&D та об'єктів інтелектуальної власності.

В країні також діє пільговий податковий режим оподаткування інтелектуальної власності (patent box) однак після проведення реформи встановлено жорсткі вимоги для підтвердження витрат на розробку об'єкта інтелектуальної власності саме на території Швейцарії. Крім того встановлені обмеження щодо відсотку перенесення витрат. І звісно ж встановлений податковий режим по відшкодуванню витрат на дослідження та розробки.

Люксембург – один із «традиційних» офшорних центрів у серці Європи. Невелика країна з 1960-х рр. розвивали свою податкову систему такими чином, щоб досягти максимальної привабливості для великих транснаціональних компаній. Основними особливостями податкової системи Люксембургу виділяють:

- розвинена система податкових рішень (tax ruling);
- високий рівень конфіденційності;
- особливі правила оподаткування для окремих форм підприємницької діяльності, в т.ч. SOPARFI – холдингові компанії, SIF, SICAR – інвестиційні

фонди, а також для спеціальних компаній з управління інтелектуальною власністю.

Завдяки значним привабливим умовам, що дають змогу сформувати гібридні форми функціонування підприємств із приховування (виключно в деяких формах) кінцевого бенефіціара Люксембург стало місцем реєстрації багатьох ТНК, банківських груп та європейських фондів, зокрема Amazon, Skype, PepsiCo та інші. Дані про корпорації, які були зареєстровані стали відомі внаслідок публікації розслідування LuxLeaks у листопаді 2014 року, в яких робився акцент на деструктивних підходах податкового режиму Люксембургу, уряд якого співпрацював із Великою четвіркою аудиторських компаній, які готувати податковий супровід для більшості великих компаній світу.

Після оприлюднення розслідувань LuxLeaks США та ОЕСР почали посилювати заходи із контролю за податковими практиками Люксембургу. Крім того Європейська комісія провела цілу низку антимонопольних розслідувань проти Люксембургу за «незаконну допомогу ТНК» через надання «індивідуальних податкових рішень». Загалом дане розслідування дало значний поштовх до розвитку вимог щодо податкової конкуренції (в тому числі розробка Директиви ATAD).

Для уникнення подальших проблем уряд Люксембургу був змушений провести податкову реформу, яка також передбачала значне зростання прозорості податкової системи країни із обміном інформацією із іншими країнами.

Крім європейських країн, важливо враховувати досвід і інших країн, які так чи інакше досягли успіху в частині своєї економічної привабливості, в тому числі через податкові стимули.

Так, США, попри те, що у 2022-2025 рр. посідала 15-17 місце в рейтингу за Індексом податкової свободи, має одні з найкращих показників експорту та ПП в економіку країни [42]. При аналізі податкової системи Сполучених Штатів Америки першочергово потрібно враховувати, те що в країні федеративна система, тобто податок на прибуток корпорацій стягується на федеративному

(умовно «державному») та місцевому (на рівні окремого штату). Враховуючи, що штати мають значну автономію у встановленні ставок та наданні пільг, то проведення аналізу податкової конкуртності США в рамках нашої роботи можливе лише із певним узагальненням.

На федеративні рівні встановлено 21-% ставку оподаткування прибутків корпорацій, при цьому ще субнаціональні (штатні) ставки загалом в середньому збільшують ставку до 26%.

Система оподаткування доходів домогосподарств має прогресивну шкалу оподаткування, де ставка досягає 37% при отриманні річного доходу однієї особи від 609 365 доларів США. При цьому мінімальна ставка податку на «одного платника» (single taxpayer) становить 10% за умови, що річний дохід не перевищує 11 тис доларів США на рік. Але існують пільги для подружжя, які подають сумісну податкову звітність: так по граничні межі по кожній ставці зростають, якщо для неодруженого платника по 22% оподатковуються річні доходи в розмірах 47,1 тис доларів США – 100,5 тис доларів США, то для подружжя – від 94 тис доларів США до 201,5 тис. доларів США [69].

При тому, що середня ставка податку на прибуток з корпорацій на рівні близько 26,3% ефективна ставка ПнП може значно нижчою за рахунок існуючих квот, податкових звільнень, відрахувань та іншого.

Так, згідно досліджень за 2019-2020 рр., коли відбулося зниження федеральної ставки податку на прибуток корпорацій до 21%, із Топ-500 американських компаній за обсягами доходів 93 компанії взагалі не сплатили федеральний податок на прибуток, ще близько 379 корпорацій після розрахунку усіх зобов'язань, пільг та відрахувань сплатили податок з прибутку за ефективною ставкою 11%, що майже на $\frac{1}{2}$ менше ніж встановлена федеральна ставка [70].

Законодавство США також пропонує значні податкові пільги та стимули для розвитку в країні високотехнологічних галузей економіки, що забезпечує її податкову привабливість.

Раніше у США також існували значні можливості для податкових відррахувань витрат на нове обладнання, які сягали 50% [71].

Основний інструмент підтримки бізнесу – податкові кредити, які передбачені в розмірі до 20% від витрат на дослідження та розробку та до 30% витрат на екологічні ініціативи [72].

В частині забезпечення збільшення зайнятості населення США пропонує:

- 1) податковий кредит в розмірі до 50 тис доларів США для новостворених підприємств для створення нових робочих місць;
- 2) податковий кредит до 10 тис доларів США для підприємств, які створюють нові робочі місця, за кожного працівника.

В частині боротьби із недобросовісною податковою конкуренцією також цікавим є Закон про оподаткування іноземних рахунків (англ. Foreign Account Tax Compliance Act – FATCA). Законодавчий акт, що діє з 2014 р., встановлює вимоги до іноземних фінансових організацій звітувати, щодо наявних відкритих рахунків резидентів США. При відмові до співпраці та обміні інформацією встановлено 30% стягнення з усіх доходів, отриманих з джерел у США, резидентів країни, яка не підписала угоду про обмін інформацією [73].

Загалом, FATCA є схожим до CRS, і визнається «першоджерелом» для розробки законодавства в частині обміну інформації щодо банківських рахунків [74].

Україна уклала угоду із США в частині звітування щодо рахунків, тому українські банки зобов'язані подавати інформацію українським контролюючим органам, які вже здійснюють передачу інформації Податковій службі США (модель-1). Загалом станом на листопад 2025 р. США уклало угоди із 113 юрисдикціями [75].

Далі, доцільно розглянути досвід країн Азії і для початку потрібно звернути уваги на Об'єднані Арабські Емірати.

На жаль, українські вчені-економісти вкрай рідко вивчають досвід Об'єднаних Арабських Еміратів в частині оподаткування та податкової конкуренції. При цьому відзначаються, що в країні встановлено ставки «на

комерційно успішні, але не грандіозні проєкти» із акцентом на угоди про уникнення подвійного оподаткування [76].

У роботах 2020-2021 рр. робився акцент на тому, що податкова система ОАЕ перебуває на початковому етапі, коли лише починали поступово впроваджуватися непрямі податки – акциз, ПДВ. Однак, з 2023 р. з метою розширення основних джерел доходів бюджету країни було запроваджено ставку податку на прибуток корпорацій в розмірі 9% за умови, що річний дохід компанії становить мінімум 375 тис дирхамів (близько 100 тис доларів США, по курсу на листопад 2025 р.) [77].

При цьому для окремих галузей економіки, зокрема ключового джерела доходів – нафтогазової промисловості передбачені окремі податкові ставки.

Однією із найбільш переваг ОАЕ, яка забезпечує притік не іноземних інвестицій, а «мізків» - нульова ставка податку на доходи фізичних осіб, яка забезпечує постійний притік трудових ресурсів із часткою висококваліфікованих фахівців.

Об'єднані Арабські Емірати ефективно використовують усі переваги своїх спеціальних економічних зон, які для залучення іноземних інвестицій, пропонують вигідні податкові умови, в тому числі низькі ставки на майнові податки та податкові «знижки» на митні збори [77].

Однак, з 2023 р. Уряд ОАЕ провів велику реформу в частині СЕЗ встановивши чітку вимоги для доходів від діяльності СЕЗ, які оподатковуються за 0-ю ставкою. [78]

Одним із «хрестоматійних» прикладів використання спеціальних економічних зон для забезпечення стрімкого економічного зростання можна вважати реформу «Відкритих дверей» у Китаї. Перші спеціальні економічні зони в Китайській Народній Республіці (далі – КНР) були сформовані ще у 80-х рр. минулого століття. Однак розвиток системи спеціальних економічних зон у КНР прийнято розділяти на 4 етапи, кожен з яких характеризується різним економічним становищем в країні, основними цілями, яких прагнула досягнути країна та які зони створювалися для виконання поставлених цілей. Як видно з

Додатку Д з 1980-х до сьогодення китайські СЕЗ пройшли складний процес еволюції з невеликих зон легкої промисловості, які створювалися саме для створення постійної зайнятості до складних повномасштабних зон, які формують цілі конгломерати та поєднують високотехнологічні робочі місця, можливості для постійного навчання та розвитку, із можливостями для відпочинку та проживання.

Так за достатньо короткий період, КНР збільшив свою кількість СЕЗ до 550 зон на національним рівні та загалом по країні функціонує понад 1 тис спеціальних економічних зон.

Для нашого дослідження доцільно не поглиблювати у всю сукупність СЕЗ країни, а вивчити основні особливості найпершої «четвірки», яка мала найбільший успіх. Для ефективного дослідження, знову потрібно враховувати історичний контекст, реформа 1980-х рр. розпочалася із приходом до влади в КНР нового покоління політиків на чолі із Ден Сяопіном, який оголосив масштабну реформу для досягнення економічного та соціального розвитку країни. Урядом країни було встановлено, що одним з ключових факторів успіху може стати експансія іноземних ринків та залучення прямих іноземних інвестицій на територію країни. З метою цього було створено перші чотири спеціальні економічні зони – Шеньчжень, Чжухай, Шаньтоу та Сямень.

При обрані, де саме будуть створені перші, експериментальні зони враховувалися різні фактори - географічні переваги, наявна інфраструктура та інше, при цьому рядом фахівців відзначається, що СЕЗ не мали перевищувати економічне зростання Пекіну чи Гонконгом [79].

Так, Чжухай – прибережне місто, яке розташовано поблизу великого міського центра – Макао (Аомень), успішно створило промисловий кластер у Дельті Перлинної річки. Однією із особливістю даного СЕЗ стало одночасне створення міцних зв'язків із Макао, що забезпечило притік інвестицій від іноземних компаній, що функціонували в Аомені, та диверсифікація виробництва – Чжухай сфокусувався на легкій промисловості, із поступовим розвитком туристичної галузі та виходом на високотехнологічні галузі. Однією

з проблем даного СЕЗ, яка занизила темпи зростання виділяють те, що Макао також почало свій економічний ріст із акцентом на сфері послуг та розваг (на сьогодні вважається одним із світових центрів азартних ігор).

Шаньтоу та Сямень – двоє «порто-франко», що створили міцні, економічні зв'язки із Тайванем. Шаньтоу – на момент створення СЕЗ, місто із найвищим серед «четвірки» рівнем ВВП 1,1 млрд китайських юаней (Чжухай – 260 млн, Шеньчжень – 270 млн, Сямень – 480 млн). Саме у Шаньтоу було проведено реформу із впровадженням системи «самофінансування підприємств». Головним акцентом Шаньтоу стало створення міцної системи зв'язків із діаспорами по всіх кутках світу, які стали ключовими інвесторами. Сямень найбільш ефективно скористався своїм розташуванням та на сьогодні вважається одним із важливим учасників міжрегіональних та навіть міжнародних відносин.

Шеньчжень же зміг стати найбільш успішним з експериментальних СЕЗ Китаю завдяки, по-перше, ефективному розташуванню біля вже існуючого міського центру – Гонконгу, однак на відміну від Макао, яке й само у період 80-х рр. стрімко розвивалося, Гонконг – найбагатше місто КНР мало значні економічні обмеження, внаслідок високої вартості ведення бізнесу гонгконгські бізнесмени звернули увагу на перспективний Шеньчжень. Вже 1981 р. СЕЗ Шеньчжень залучило понад 50% прямих іноземних інвестицій, що зайшли в Китай. Маючи постійний «контакт» із гонгконгськими інвесторами, експортерами та споживачами, Шеньчжень мав найвищі темпи зростання та розвитку. Шеньчжень, як СЕЗ, характеризувався своєю агресивною політикою із боротьбою за кожну інвестицію та кожне нове виробництво. СЕЗ проводило масштабні реформи в частині працевлаштування та економічних можливостей: впровадження нової системи контрактної праці та відповідної оплати, створення житлових умов для працівників, перші аукціони, забудівлі, формування першої фондової біржі на території КНР [80].

Шеньчжень, який виріс з невеличкого містечка з 20 тис місцевих жителів (станом на 1979 р.) до міста-мільйонника з населенням у 3,5 мільйонів та з одними з найкращих показників ВВП на душу населення став найкращим

прикладом ефективної реформи уряду. Уряд КНР поступово почав впроваджувати реформи Шеньчженю по всій території країни, а сам Шеньчжень отримав автономію, яка ще більше надало можливостей для розвитку регіону. Саме у Шеньчжені були засновані два технологічні гіганти – Huawei та ZTE, вартість активів яких на сьогодні оцінюється в мільйонах доларів США.

На останок для точкового аналізу успішних гігантів системи СЕЗ Китаю варто звернутися до «туристичного» Хайнань. Острів, який пізніше (2 хвиля СЕЗ) долучився до програми спеціальних економічних зон ефективно використовує дві свої переваги – статус «порто-франко» та туристичну привабливість. У 2023 р. Хайнань досяг рекордного зростання ВВП – на 9,2%, головним чином завдяки туристичному сектору. Прибутки від туристичної діяльності зросли на 50% (острів відвідали за рік понад 90 мільйонів відвідувачів), а доходи зросли на 25,5 мільярдів доларів США. Острів ефективно використовує своє географічне положення та природні умови створюючи привабливі умови для іноземних інвесторів, які вкладають кошти у курортні комплекси, сільське господарство та пов'язану з ними нерухомість. При цьому економісти підкреслюють, що даний СЕЗ зберігає високі ризики через залежність від фактору туристичної привабливості.

У 2021 р. СЕЗ КНР (в т.ч. вільні порти, зони експортної обробки та інші) експортували товарів та послуг на понад 590 млрд доларів США, при цьому на них припало близько 20% від загального експортно-імпортного обороти КНР. У СЕЗ задіяно близько 1,15 млн працівників. При цьому за даними інших аналітиків у 2014-2017 р. відзначалося що СЕЗ загалом формують до 60% обсягів експорту КНР та близько 20% від ВВП країни. Тут потрібно підкреслити, що при аналізі даних КНР необхідно враховувати, що статистичні дані формуються у більшості саме урядовими статистичними органами, тому існує певний ризик викривлення показників.

Водночас, китайські СЕЗ сформували ряд недоліків, які стали викликами для уряду країни, зокрема [79]:

1. Регіональні диспропорції. Першочерговий акцент на розвитку саме прибережних СЕЗ («порто-франко») та акцент на експортній обробки призвів до того, що виникли значні розриви в розвитку та доходах окремих регіонів країни. Урядом КНР було сформовано політика «Рухаємося на Захід», яка передбачає розвиток спеціальних зон вже у континентальній частині країни (географічні СЕЗ), однак їх розвиток потребує більш складного підходу, адже необхідно враховувати регіональні нюанси із виявленням найбільш перспективних напрямів розвитку з врахуванням наявних ресурсів (природних та людських).

2. Екологічний аспект. Розвиток СЕЗ у період з 1980-х до 2010-х рр. призвів до значного забруднення навколишніх територій відходами виробництва, також відбулося значне зростання викидів у атмосферу та водні ресурси. Так, відповідно до даних міжнародних організації (Our World in Data) Китай з 90-х рр. минулого століття має найвищі темпи зростання обсягів викидів діоксиду вуглецю аж до 2024 р. включно. Якщо умовно з 1990 р. країни ЄС скоротили обсяги викидів з 3,8 млрд тон на рік до 2,5 млрд тон на рік, США з 5,1 млрд тон до 4,9 млрд тон, то Китай збільшив викиди з 2,5 млрд тон до 11,9 млрд тон. Уряд країни декларує своє прагнення до екологізації економіки та модернізації виробництва, однак статистика свідчить про подальше збільшення обсягів викидів.

3. Зростання вартості робочої сили. Одним із факторів першочергового успіху СЕЗ у Китаї була дешева робоча сила, однак у 2010-х рр. у «прибережних» СЕЗ почали фіксувати значне зростання витрат на оплату праці, відповідно для оптимізації витрат управління СЕЗ почало стрімкий процес автоматизації виробничих потужностей.

Відповідно, виходячи із досвіду Китаю можна зробити висновки, що використання інструментів «білої» податкової конкуренції може стати одним із рушіїв економічного розвитку та забезпечити одночасно прихід іноземного бізнесу (інвестицій) та створення нових напрямів експорту продукції. Однак, СЕЗ несе ряд ризиків серед яких виникнення територіальних диспропорцій, ризики забруднення.

Окрім зазначених вище ризиків в частині диспропорції розвитку регіонів країн, екологічного та трудового аспекту для СЕЗ виділяють також проблему «контрафактної торгівлі». У 2018 р. ОЕСР опублікувало повномасштабне дослідження «Торгівля контрафактними товарами та зони вільної торгівлі» (Ориг. «Trade in Counterfeit Goods and Free Trade Zones. Evidence from Recent Trends»). На основі якого Парламент Великої Британії підготував дослідження «Стимули та ризики вільних портів». Так, відзначається, що внаслідок послаблення митних контрольних заходів у вільних портах розвивається незаконна діяльність у вигляді контрабанди та зберігання (переховування) коштовностей, витворів мистецтва, екзотичних тварин, здійснюється активне відмивання коштів за рахунок застосування недоліків в системах контролю зі сторони органів влади в частині ідентифікації кінцевих власників, бенефіціарів [17].

3.2. Шляхи посилення позицій України в міжнародній податковій конкуренції

Після проведення додаткових досліджень в частині причин високої конкурентоздатності країн світу нарешті доцільно перейти до розробки шляхів посилення позиції України в міжнародній податковій конкуренції.

Як бачимо спеціальні економічні зони залишаються одним із найбільш популярних інструментів в частині підвищення податкової привабливості для іноземних інвестицій, хоча й із певними ризиками, які необхідно враховувати. Як було зазначено в першому розділі в Україні вже існувала ціла мережа СЕЗ, які з ряду причин припинили свою діяльність у 2000-х. Тому для нашої роботи вкрай важливим є «проведення роботи над помилками» через оцінку слабких сторін та недоліків системи спеціальних зон в Україні.

Так, у своїй роботі «Спеціальні економічні зони в Україні: досвід та нові пріоритети просторової організації» Ткач С.М. при проведенні SWOT-аналізу СЕЗ в Україні виділив наступні слабкі сторони [8]:

1. низькі обсяги інвестицій, в тому числі слабкі «потоки» іноземних інвестицій;
2. низька частка інноваційних проєктів в межах СЕЗ;
3. виведення прибутків від діяльності, замість очікуваного реінвестування в розвиток підприємств;
4. наявність значної кількості порушень податкового та митного законодавства підприємствами, що були суб'єктами господарювання СЕЗ;
5. втрати бюджету від наданих пільг через набагато нижчі обсяги надходжень від СЕЗ в бюджет країни;
6. втрата довіри іноземних інвесторів внаслідок стрімких змін в умовах функціонування СЕЗ.

Як видно зі слабких сторін, нажаль, СЕЗ форми 2000-х рр. мали недоліки майже на всіх етапах формування, існування та розвитку.

Крім, зазначеного вище також виділяють значні «кримінагоненні» ризики, які можуть вести до тих же загроз «тіньового» експорту, контрабандних схем та іншого. Нажаль, проблема контрабанди залишається однією із ключових проблем. Так, при визнанні скорочення втрат внаслідок «офшорних» схем, українські дослідники продовжують відзначати значну «популярність» контрафактної, нелегальної торгівлі («оціночний» обсяг у 2023 р. на рівні 117-120 млрд грн, із завданими збитками бюджету до 40 млрд грн), контрабанди й «сірого імпорту» («оціночний» обсяг у 2023 р. – 380-540 млрд грн, із завданими збитками на рівні 120-167 млрд грн) [24].

Значним ризиком для розвитку спеціальних економічних зон в Україні також може бути проблема корумпованості та так званого «кумівства». При аналізі перспектив провадження СЕЗ в Україні вчені-економісти підкреслюють, що існують ризики надання преференцій окремим підприємствам та компаніям, через існуючі недосконалості в владних структурах та суспільному нагляді [81].

Враховуючи досвід країн світу, податкові пільги, як засіб посилення податкової конкурентоздатності України на світовій арені, необхідно першочергово запроваджувати у ключові та найбільш перспективні сфери.

Український оборонно-промисловий комплекс зазнав значного розвитку в умовах фактично безперервної роботи для забезпечення потреб Збройних сил України.

Український оборонно-промисловий комплекс забезпечує поставки понад 40% техніки на фронт. На сьогодні український оборонно-промисловий комплекс (далі ВПК) включає понад 500 підприємств, з яких близько 100 є державними підприємствами. В сфері оборонної промисловості задіяно понад 300 тис. осіб. Війна стала значним стимулом до пришвидшення модернізації та розширення виробничих потужностей, адже одним із ключовим викликів для українського ВПК стали необхідність локалізації та імпортозаміщення озброєння та військової техніки [82, с. 27].

Український ВПК заключає договори про спільне виробництво із багатьма іноземними партнерами, зокрема із Туреччиною (спільне виробництво БПЛА), Німеччиною (спільне підприємство із Rheinmetall по ремонту техніки), Данія (спільні підприємства в сфері виробництва зброї на території Данії), США (ряд проєктів, в тому числі виробництво компонентів для боєприпасів). При цьому ВПК України зберігає ряд проблем, які й досі не вирішені частково або ж повністю. Серед основних проблем українського ВПК виділяють: застарілі виробничі потужності, недостатній обсяг фінансування та проблеми із корупцією. Тому частина приватних оборотних підприємств здійснили часткову або ж повну релокацію виробничих потужностей за корон (близько 10% станом на 2024 р.) [83].

Тому для підтримки українського ВПК Комітетом Верховної Ради України було розроблено план створення режиму - Defence City.

Наприкінці серпня 2025 р. Верховна Рада України прийняла 2 законопроекти (№ 13420 та № 13421), які заклали основу для впровадження в Україні спеціального режиму – Defence City (Дефенс Сіті). Додатково на розгляді перебувають 2 законопроекти які передбачають зміни в Бюджетному та Кримінальному Кодексі для підтримки українського ВПК.

Дефенс Сіті, розроблений на основі Дія Сіті, створений саме для підприємств оборонного комплексу. Так, відповідно до законодавчих актів резидентами нового спец.режиму можуть стати підприємства, які відповідають наступним критеріям [84]:

- бути юридичною особою, яка зареєстрована на території України;
- розташування в областях, перелік яких буде визначено Міністерством оборони України;
- 90% доходів за рахунок власне діяльності в оборонній сфері (продаж власновиготовленої продукції, виконання робіт або ж надання послуг).

Остання вимога має виконуватися за рік до подання заявки на вступ у Дефенс Сіті, так і звісно ж протягом усього періоду участі у режимі. Варто зазначити, що режим буде діяти до січня 2036 року або ж до моменту вступу України до Європейського Союзу.

Даний спеціальний режим передбачає запровадження цілого інструментарію для підтримки українського військово-промислового комплексу [85]:

- підтримка при релокації виробничих потужностей;
- забезпечення додаткових заходів по підвищенню захищеності підприємств;
- спрощення митних процедур, в тому числі спрощення контрольних процедур при здійсненні експорту товарів військового призначення;
- надання значних податкових пільг.

Зокрема, Закон України Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки підприємств оборонно-промислового комплексу № 4577-IX передбачає широкий спектр пільги в частині оподаткування [85].

Резидент Дефенс Сіті має право подати Заяву про звільнення від сплати від податку на прибуток й отримати звільнення починаючи з першого числа наступного календарного кварталу після подання заяви. При цьому встановлено

ряд вимог, звільнений прибуток має бути спрямованим на розвиток діяльності (реінвестуватися в діяльність) за чітко визначеним переліком напрямів: створення або модернізація технічної бази (в т.ч. будівництво виробничих або ж технологічних споруд, впровадження нових методів виробництва або ж новітніх технологій), закупівля прав на інтелектуальну власність, яка необхідна для виконання державних замовлень в частині оборони, проведення досліджень, розробку нових технічних зразків тощо.

При цьому встановлено обмеження щодо звільнення від сплати податку на прибуток, крім того, що підприємство має бути резидентом Дефенс Сіті, він по-перше, не має бути резидентом Дія Сіті, по-друге, до моменту подачі Заяву за резидентом відсутні факти порушення в частині подання податкових документів, по-третє, платник податків не нараховує дивідендів та не здійснює їх виплату (за виключенням, виплати дивідендів на користь державного бюджету України).

Звільнення від оподаткування земельний податком та податком на майно, за умови, що на земельних ділянках проводиться безпосередня виробнича діяльність або ж якщо вони тимчасові не використовуються через релокацію бізнесу. Майно, звільнене від оподаткування, так само має бути використовувати у виробничій діяльності. Так само звільнення можливе і в частині оподаткування екологічним податком.

При цьому, Українська рада зброярів – платформа, яка об'єднує приватні українські оборонні підприємства для забезпечення взаємодії із державними органами [86] виділяють деякі ризики в Дефенс Сіті [87]:

- надмірно вузький перелік підприємств, який може стати учасниками нового спеціального режиму;
- відсутність режиму добровільного виходу з режиму;
- обов'язкова релокація;
- обмеження використання прибутку та виплати дивідендів;
- порушення принципів рівності через впровадження ліцензійного збору при експорті;

- нарахування штрафів та донарахування податків за умови виключення з режиму.

При всіх недоліках та ризиках українські підприємці оборонної сфери визнають, що основною «принадою» даного спеціального режиму є саме можливість суттєво знизити податкове навантаження та збільшити можливості фінансування розвитку виробництва шляхом реінвестування.

За підрахунками підприємців «реінвестування та податкові пільги можуть знизити витрати на десятки мільйонів гривень у середньостроковій перспективі».

Тому враховуючи значні можливості для підприємців держава має повне право впроваджувати значні вимоги для отримання пільг, і за умови порушення вимог підприємці мають нести відповідальність, в тому числі за рахунок сплати донарахованих податкових зобов'язань та сплати штрафів в рамках податкового/митного законодавства.

Крім, оборонно-промислового комплексу, перспективними напрямками в Україні залишаються зелені проєкти, гірничо-видобувний комплекс та розвиток високих технологій.

Гірничо-промисловий комплекс набув особливого значення у структурі національної економіки після підписання рамкової угоди про співпрацю між Україною та США у сфері корисних копалин. Це партнерство може забезпечити розвиток видобувної промисловості із відновленням старих, захащених місць видобутку та розробки нових свердловин, а також надати можливість збільшити інтеграцію України у глобальні ланцюги постачання мінералів, необхідних для енергетичного переходу та оборонного виробництва. Посилення позицій України як одного зі світових виробників чорних і кольорових металів може забезпечити суттєве зростання експортного потенціалу та сприяти зміцненню військово-промислового комплексу через забезпечення його власною сировинною базою.

З метою активізації цього сектору в Україні доцільно також розробити окремий податковий режим, або ж запропонувати окремі податкових стимулів для підприємств гірничо-видобувної промисловості, зокрема зниження ставок

рентної плати для нових інвестиційних проєктів, надання податкових канікул для інвесторів на етапі геологорозвідки, прискореної амортизації основних засобів та обладнання, а також запровадження спеціальних економічних режимів для видобувних підприємств, що здійснюють діяльність у рамках стратегічних партнерств або в умовах складних геологічних родовищ. Такі заходи відповідають міжнародній практиці податкового стимулювання видобувного сектору, що застосовується у Канаді, Австралії та Норвегії, де податкові пільги сприяють залученню довгострокових інвестицій у технологічне оновлення виробництва та підвищення ефективності використання природних ресурсів.

«Зелені» проєкти та високі технології доцільно інтегрувати із Спеціальні економічні зони 2.0. Дослідивши світову практику впровадження СЕЗ та помилки минулого українського досвіду ми пропонуємо наступний підхід до розвитку спеціальних економічних зон.

На першому етапі доцільно починати з обмеженої кількості «експериментальних» зон, на яких можна буде в практичному підході виявити слабкі сторони та визначити ключові перспективні точки для масштабування спеціальних та вільних економічних зон на території України. Враховуючи ризики корупції та надання переваг визначеним підприємства доцільно створити окремий апарат, який буде відповідати за централізований нагляд СЕЗ. При цьому даний апарат має передбачати участь іноземних партнерів та доступ для органів суспільного нагляду. У Функції апарату має входити: оперативна комунікація із підприємствами, що функціонують в зонах, розгляд та публікація звітів щодо кожного окремого запиту на вступ компанії у СЕЗ, розробка пропозицій до законодавчих змін в частині стимулювання та підтримки розвитку спеціальних економічних зон.

Як і у випадку із індустріальними парками має існувати прозорий реєстр підприємств, що ведуть свою господарську діяльність в спеціальних економічних зонах.

В частині основних видів СЕЗ на які доцільно зробити акцент, то на нашу думку, зараз не є доцільним масштабний розвиток рекреаційних СЕЗ чи формування власне виробничих СЕЗ («експортних», як їх називають у Китаї).

Найбільш доцільним зробити акцент на: технологічних/інноваційних парках, портово-логістичних вузлах та «зеленій» відбудові.

Логістично-портові вузли мають забезпечити залучення іноземних інвестицій для відновлення пошкоджених російськими обстрілами українських портів. На першому етапі доцільно формувати невеликі СЕЗ у відновлених портах, де будуть запроваджені класичні податкові та митні пільги – прискорені митні процедури, пільгові ставки оподаткування та митних зборів (на жаль, достатньо ризиковим є формування в чистому вигляді «порто-франко»). Однак враховуючи, що портові СЕЗ у Європі оцінюються, як ризикові через викривлення принципу рівності через надання пільг та дотацій й значні обсяги обороту контрафакту доведеться запроваджувати додаткові контрольні процедури, тому замість «звільнення від процедур» доцільно сформувати окреме «вікно митного декларування для портових СЕЗ», хоча це й призведе до збільшення адміністративних витрат, за умови ефективного розвитку та дотримання показників експорту витрати мають покритися сповна.

Щодо податкових стимулів, то для інноваційних центрів краще всього імплементувати досвід провідних країн Європу та світу та зробити акцент на податкових кредитах з податку на прибуток в розмірі до 30% від суми кваліфікованих витрат. В питання кваліфікованих витрат звісно ж важливим є формування вичерпного та коректного переліку витрат, які можуть бути визнані як кваліфіковані.

При цьому враховуючи, що в Україні зберігається фундаментальна наукова база з фахівців у багатьох галузях вкрай важливим також стимулювати саме співпрацю із науково-дослідними інститутами, дослідницькими центрами та збільшувати зв'язки технологічних хабів із вищим навчальними закладами. Україні вкрай важливо зберегти свій людський персонал та скоротити «відтік мізків», що можливе лише при створенні сучасних, технологічно оснащених

центрів, які зможуть дати зможу молодим фахівцям втілювати свої ідеї в життя із можливості консультацій із провідними українськими та іноземними фахівцями. Для стимулювання співпраці приватних компаній доцільно також запровадити податкові пільги (кредити на обсяги витрат по рахункам-фактурам від НДІ, податкові канікули на початкових етапах, знижки тощо).

Загалом, питання підтримки та розвитку власне галузі будівництва в Україні є достатньо складною, але нагальною проблемою. Враховуючи значні руйнування цивільної, промислової інфраструктури вкрай важливо забезпечити вже підгрунття для майбутньої швидкої відбудови країни. Ще на початку повномасштабного вторгнення ряд європейських країн декларували свою готовність вкладати кошти у відбудову міст, які були обрані для «опікунських» програм. Яскравим прикладом стала програма відбудови Миколаєва за ініціативою Королівства Данія в рамках Перехідної програми підтримки для України (UTP) загальний бюджет по якій на 2025-2028 рр. встановлено в розмірі 375 млн євро. За ці кошти Данія передбачає втілення у життя декількох амбітних проєктів, зокрема: водопостачання та електропостачання в домівки Миколаєва та міст області, відбудова соціальної інфраструктури (школи, лікарні); посилення безпекових заходів (будівництво сучасних укриттів при школах та лікарнях) тощо. [88] Тому нам вкрай актуальним є акцент на галузь будівництва, яка може бути простимульована формуванням СЕЗ, однак відсутній подібний світовий досвід, тому потрібно буде розробити дієву систему, яка врахує і наявну специфіку оподаткування будівництва в частині податку на прибуток та податку на додану вартість і потреби. Можливою альтернативою може стати надання тимчасових податкових пільг на період відбудови країни.

Для посилення податкової конкурентоздатності України важливо не тільки запроваджувати спеціальні податкові режими, але й продовжувати боротьбу із негативними проявами податкової конкуренції. Необхідно продовжувати імплементацію вимог BEPS, проводити поступову адаптацію українського законодавства до європейських стандартів.

Серед ключових напрямів ефективного запровадження заходів BEPS в Україні можна виділити: оновлення податкового законодавства в сфері оподаткування транснаціональних компаній; посилення можливостей контролюючих органів щодо моніторингу діяльності ТНК; діджиталізація процесів контролю за операціям ТНК та автоматизація процесу обміну інформацією із іншими країнами-учасниками BEPS [89].

В частині гармонізації та досягнення гармонізації із європейськими стандартами ATAD, то тут додатково потрібно оцінювати загалом можливості України ефективно з точки зору власної економіки та бюджетних потреб до європейського середовища. Відзначається, що навіть в межах Європейського Союзу існують кардинально різні підходи до неуніфікованих аспектів податкової системи, наявна значні розриви між країнами по індексу податкової конкуренції та загалом продовжується процес [90].

Однак Україні доведеться адаптуватися до вимог аби доєднатися до «європейської родини», і в частині забезпечення чесної податкової конкуренції європейське законодавство забезпечить нам більше можливостей для контролю ризиковими операціями, що в кінцевому підсумку дасть змогу навіть скоротити частку «тіньового сектору економіки».

Крім того, українські вчені-економісти, зокрема Олександр Глущенко наголошує на зв'язку факторів «податкова конкуренція» та «податкова культура» [91]. Поняття «податкова культура» достатньо складне, та може інтерпретуватися залежно від контексту дослідження та тези, яку автор прагне довести використовуючи, як аргумент податкову культуру. Так, у своїй роботі Глущенко підкреслює, що податкова культура передбачає, що навіть за наявності недоліків у фіскальній системі та контролюючих органів платники податків не будуть йти на пряме порушення законодавства з метою зменшення свого податкового навантаження.

Значною проблемою, яка була виявлена в ході нашого дослідження – ризики «фантомних» інвестицій. Враховуючи, що за оцінками НБУ значна частина ПІІ в Україну та з економіки країни мають ознаки round tripping важливо

проводити заходи по підвищенню податкової культури платників податків, що забезпечить зменшення ризиків розмивання бази оподаткування та дасть змогу збільшити податкові надходження в бюджет країни.

У контексті боротьби із «проміжним» переміщенням інвестицій є посилення прозорості фінансових потоків та посилення заходів щодо автоматичного обміну інформацією. В частині формування податкової культури важливо робити акцент як на корпоративний сектор, так і на фізичних осіб – шляхом проведення роз'яснювальних робіт, удосконалення адміністрування податків і розвиток етики добровільної сплати податків. Адаптація директив Європейського Союзу також має забезпечити обмеження існування гібридних схем, та запобіганню штучного переміщення прибутку.

ВИСНОВКИ

Після проведення ретроспективного аналізу міжнародної податкової конкуренції визначено, що по-перше, перші засади міжнародної податкової конкурентоздатності сформувалися ще в період Античності (о. Делос) та Середньовіччі (вільні міста Європи), однак фактично «сплеск» міжнародної податкової конкуренції розпочався з 1950-х рр. Основною причиною розвитку стала боротьба за капітал та транснаціональні компанії, які почали набувати значної ваги в економіках. По-друге, внаслідок застосування недобросовісних податкових інструментів виникають поняття:

«гонка до дна» - зниження ставок податку на прибуток до мінімального рівня навіть зі шкодою для власної економіки, але в надії на подальший розвиток за рахунок іноземних інвестицій та ТНК;

офшорні центри – території, в податковому законодавстві або ж відсутні податки на прибуток або ж ставки їх номінальні, при цьому країни не забезпечують податкову прозорості (приховування кінцевих бенефіціарів, компанії-«прокладки» та інше) та не забезпечують обмін інформацією.

Вчені-економісти розробили теорії впливу одних країн на інші через інструментарій. Для забезпечення сталого та справедливого економічного розвитку у 1956 р. було створено Організацію економічного співробітництва та розвитку, яка вбачаючи проблематику у недобросовісній податковій конкуренції спочатку публікує офшорні списки (1998 р.), а згодом у 2013 р., після викриття «офшорних паперів», публікує план дій BEPS, який визначає ключові проблеми та рекомендований інструментарій боротьби із ними.

При проведенні оцінки податкової конкурентоздатності провідних економік світу було проаналізовано міжнародні рейтинги, зокрема Індекс податкової конкуренції, Індекс податкових гаваней та Індекс легкості ведення бізнесу.

Виявлено, що країни, які отримали високі бали в рейтингу податкової конкуренції також були відзначені і в рейтингу податкових гаваней (група «білих» офшорів). При аналізі Топ-5 країн із найвищим та найнижчим індексом податкової конкуренції встановлено наступні особливості:

Лідируючі позиції посідають країни «нової хвилі», зокрема Балтійські країни для яких характерними є уніфікований податок на прибуток та доходи із встановленими ставками податків на рівні середньозваженого по ОЕСР, мінімальний обсяг додаткових податків та зборів на різні види доходів, крім того вкрай важливим також є помірне навантаження в частині податку на додану вартість.

При цьому значна кількість економічно розвинених країн (Франція, Італія, США) посідають останні сходинки або ж перебувають у середині рейтингів внаслідок складної податкової системи та значного навантаження на домогосподарства та підприємства. При цьому країни зберігають значні потоки інвестицій, що заходять в економіки країн та залишаються провідними економіками. В частині податкових пільг більшість проаналізованих країн роблять акцент на податкових кредитах для діяльності пов'язаної із дослідженнями та розробками (R&D).

Спираючись на досвід Китаю, Великої Британії та Ірландії, варто відзначити, що при значній ефективності СЕЗ на перших етапах економічних реформ із часом СЕЗ можуть нести значні загрози та вимагати додаткової уваги: ризики контрабанди та відмивання коштів, екологічне забруднення, економічна нерівність в середині країни та трудові питання.

Україна здійснює поступову імплементацію багатьох основних інструментів боротьби із недобросовісною податковою конкуренцією (KIK, MLI, «анти-BEPS», CRS звітність). Додатковим фактором посилення податкової конкурентоздатності України можна вбачати в наявності спеціальних податкових режимів, які направлені на підтримку малого та середнього бізнесу (Єдиний податок), IT-сфери (Дія.Сіті) та оборонної промисловості (ініціатива Дефенс.Сіті). При проведенні оцінки впливу податкової конкуренції на економіку України виявлено, що по при нижчу ставку за середньо по ЄС та ОЕСР ставку податку на прибуток та наявні податкові режими Україні не вдається досягти значного залучення іноземних інвестицій, які є однією із ключових цілей податкової конкуренції.

Так, за 2021-2024 рр. основна частина ПП заходила з Кіпру, Нідерландів, Швейцарії та Австрії. За визначенням Національного банку України більша частина даних «інвестицій» є round tripping, тобто коштами, які з України виводяться у дочірнє підприємство у «транзитній країні», після чого повертаються в економіку України. Основними причинами подібного руху коштів виділяють прагнення мінімізувати податкові витрати підприємства.

Крім цього, при аналізі ретроспективного досвіду боротьби за позиції в міжнародній податковій конкуренції виявлено, що причиною масштабної програми по створенню СЕЗ на території України у 2000-х стали:

Враховуючи вищенаведені проблеми України та світовий досвід, для посилення податкової конкурентоздатності доцільно звернути більше уваги на окремі сектора економіки або види діяльності, які можуть стати привабливими для іноземного капіталу та при цьому забезпечити економічне зростання в Україні. Вкрай важливо продовжувати ініціативу формування пільгового режиму для військово-промислового комплексу, який зазнав значного розвитку в період військових дій та має значну привабливість для іноземних партнерів. Доцільно крім запропонованих режимом Дефенс.Сіті пільг, також запровадити податкові кредити на витрати з досліджень та розробки, адже військова галузь зараз є вкрай динамічною і потребує постійного інноваційного розвитку. Податкові стимули мають давати поштовх посиленню співпраці української промисловості із науково-дослідницькими закладами країни. Крім оборони, податкові пільги та формування спеціальних режимів доцільного запровадити також в сфері будівництва, екології та видобувної промисловості. Вкрай важливо продовжувати імплементацію міжнародних стандартів по боротьбі із недобросовісною податковою конкуренцією, збільшувати співпрацю із контролюючими органами країн-партнерів та проводити роз'яснювальні роботи із українськими підприємцями. Податкова конкуренція тісно пов'язана із податковою культурою та правильно побудованими відносинами між податковими органами та платниками податків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2011. Т. 8. С. 430.
2. Eoin McLoughlin. Overview of Freeports or Free Zones. Library & Research Services. Tithe an Oireachtais Houses of Oireachtas. P.12. - URL: https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/libraryResearch/2020/2020-11-27_l-rs-note-overview-of-freeports-or-free-zones_en.pdf?utm
3. Організація економічного співробітництва та розвитку. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-ekonomichnogo-spivrobitnictva-ta-rozvitku>
4. Mattias Levin. Centre for European Policy Studies (CEPS), «The Prospects for Offshore Financial Centres in Europe». - URL: <https://cdn.ceps.eu/wp-content/uploads/2009/08/41.pdf>
5. Timeline - EU list of non-cooperative jurisdictions. European council. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-list-of-non-cooperative-jurisdictions/timeline-eu-list-of-non-cooperative-jurisdictions/?utm>
6. Politico (2025), “EU governments consider appeasing Trump on global minimum tax” - URL: <https://www.politico.eu/article/global-minimum-tax-donald-trump-eu-countries-deal>
7. О.О. Єгорова. Спеціальні економічні зони України: результати, проблеми та перспективи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Економічні науки. 2014. № 5.1. С. 168-174 – URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=Kt9L5a4AAAAJ&citation_for_view=Kt9L5a4AAAAJ:R3hNpaxXUhUC
8. С. М. Ткач Спеціальні економічні зони в Україні: досвід і нові пріоритети просторової організації. *Регіональна економіка*. 2016. № 3. С. 86-97 – URL: https://re.gov.ua/re201603/re201603_086_TkachSM.pdf
9. Дія Сіті: що це, які особливості звітування та оподаткування податком на прибуток підприємств? Офіційний сайт Головного управління ДПС

України в Дніпропетровській області. – URL: <https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/920678.html>

10. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 01.01.2025 р. №1667-IX/ Верховна Рада України - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#n5>

11. «Індустрія, вочевидь, не відмовилася від ухилення від оподаткування з використання схем з ФОПами». Гетманцев озвучив результати роботи «Дія.City», якими він не задоволений. DEV.UA – URL: <https://dev.ua/news/industriia-vochevyd-ne-vidmovylasia-vid-ukhylennia-vid-opodatkovannia-z-vykorystannia-skhem-z-fopamy-hetmantsev-ozvuchyiv-rezultaty-roboty-diiacity-iakymy-vin-ne-zadovolenyi-1755495180>

12. Н.Б. Фролова Податкова конкуренція: нові виклики реформі податкової системи України. *Економіка і прогнозування: науково-аналітичний журнал*. 2009. № 07. С. 48-60. – URL: https://eip.org.ua/docs/EP_09_3_48_uk.pdf

13. Осіпенко Д. О. Поняття міжнародної податкової конкуренції. *Цифровізація науки та сучасні тренди її розвитку*: матеріали І міжнародної студентської наукової конференції (Т. 1), 26 березня, 2021 рік. Дніпро, Україна: Молодіжна наукова ліга. 33-34

14. Бозуленко Я. О. Сутність міжнародної податкової конкуренції. *Міжнародна економіка. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 52–57.

15. Reuven S. Avi-Yonah. Globalization, Tax Competition, and the Fiscal Crisis of the Welfare State Harv. L. Rev. 113, no. 7 (2000): 1573-676. – URL: <https://repository.law.umich.edu/articles/50/>

16. OS Alansary, Tareq Al-Ansari Defining ‘free zones’: A systematic review of literature. Natioinal Library of Medicine – URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10161583/>

17. Incentives and risks. UK freeports Contents. UK Parliament - 20 April 2021 URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm5801/cmselect/cmintrade/258/25807.htm>

18. Носенко Д.В. Від усунення подвійного оподаткування до шкідливої податкової конкуренції: історичний контекст та подальший розвиток. *Український економічний часопис*. 2024. №6 С.80-86 URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/479/461>
19. Дубовик О.Ю. Податковий менеджмент у таблицях та схемах : навч.посібник Харків: Видавництво «ПромАрт», 2018. – 248 с.
20. Switzerland. Corporate tax haven index. – URL: <https://cthi.taxjustice.net/countries/switzerland>
21. Перерва П.Г., Лега О.В., Яловега Л.В. Податкове планування як інструмент системи управління підприємством. *Вісник ПДАУ (Економіка, управління та фінанси)* 2024. № 1. С. 58-62 – URL: <https://journals.pdau.poltava.ua/index.php/econom/article/view/29/21>
22. Живко З.Б., Родченко С.С. Податкове навантаження: сутність, методи вимірювання та оцінка рівня. *Економічний простір*. 2020. № 158. С. 23-27. – URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/592>
23. Витаманюк О.С. Агресивне податкове планування: негативні наслідки та напрями протидії. Науковий вісник Мукачівського державного університету: Серія Економіка. 2018. № 1(9). С. 153-158. – URL: [https://economics-msu.com.ua/web/uploads/journals_pdf/Scientific%20Bulletin%20of%20MSU.%20Series%20Economics_2018_Issue_1\(9\)_compressed.pdf#page=153](https://economics-msu.com.ua/web/uploads/journals_pdf/Scientific%20Bulletin%20of%20MSU.%20Series%20Economics_2018_Issue_1(9)_compressed.pdf#page=153)
24. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні: 2023. CASE Україна - URL: <https://case-ukraine.com.ua/publications/porivnyalnyj-analiz-fiskalnogo-efektu-vid-zastosuvannya-instrumentiv-uhylennya-unyknennya-opodatkovannya-v-ukrayini/>
25. Тисяча і одна схема: як українські компанії уникають оподаткування та чи реально це зламати. Данило Гетьманцев. Фокус (18.08.2025) – URL: <https://focus.ua/uk/opinions/719524-tikayut-do-ofshoriv-yak-biznes-unikaye-splati-podatkov-i-shcho-z-cim-robiti>

26. Красовський В. І. План BEPS як переломний момент міжнародної податкової співпраці: стан та перспективи втілення. *Право та інноваційне суспільство*. 2019. № 1 (12). С. 37-42. – URL: <https://apir.org.ua/lais/uk/article/view/krasovskyi12>

27. COUNCIL DIRECTIVE (EU) 2016/1164 of 12 July 2016 laying down rules against tax avoidance practices that directly affect the functioning of the internal market – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A32016L1164&utm>

28. Голядова Т.О. Правові аспекти вдосконалення податкового контролю в Україні згідно міжнародних стандартів. *Juris Europensis Scientia*. 2025. С. 52-55. – URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/1_2025/13.pdf

29. Pirnykoza, P. PROTECTION OF TAX SOVEREIGNTY OF UKRAINE AND THE EU IN THE CONTEXT OF THE SPREAD OF TRANSFER PRICING AND OFFSHORE JURISDICTIONS. *Social Development: Economic and Legal Issues*. 2025. 3. <https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.3.07>

30. Лоскоріх Г., Шебештень Е., Перчі О. Впровадження звітності в розрізі країн в Україні: виклики, можливості та перспективи. *In Агросвіт*. 2024. № 22. с. 115-123. – URL: <https://dspace.kmf.uz.ua/jspui/handle/123456789/4698>

31. Огляд актуальних питань щодо Звіту в розрізі країн. Country-by-Country Report, CbCR у 2025 році. KPMG. – URL: <https://kpmg.com/ua/uk/home/media/press-releases/2025/01/ohlyad-aktualnykh-pytan-shchodo-zvitu-v-rozrizi-krayin.html>

32. ДПС отримала перші СбС-звіти від 21 іноземної юрисдикції. Державна податкова служба України. – URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/909691.html>

33. Українські компанії мають самостійно подати звіт СбС за 2024 рік, якщо їх «материнські» в США, Канаді чи Ізраїлі. Державна податкова служба України. – URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/911331.html>

34. Податковий кодекс України № 2755-VI. Редакція від 05 жовтня 2025 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

35. КІК: поняття, звітність, об'єкт оподаткування. TAXER – URL: <https://taxer.ua/ru/kb/kik-viznachennya>
36. Закон №466-IX во многом имплементирует нормы плана BEPS в Налоговый кодекс Украины. Юридическая практика №24-25 (1173-1174) від 22.06.2020 – URL: https://pravo.ua/articles_category/juridicheskaja-praktika-24-25-1173-1174/
37. CRS (Загальний стандарт звітності). Міністерство фінансів України. – URL: <https://mof.gov.ua/uk/crs-578>
38. Adam N. Michel. Competing for Capital: Tax Competition and Globalization. Cato. 2024. – URL: <https://www.cato.org/publications/global-tax-competition>
39. Цимбалюк І. О. Міжнародна податкова конкуренція: перспективи та реалії. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. Серія: "Економічні науки": зб. наук. праць. Маріуполь: ДВНЗ „Призов. держ. техн. університет”, 2012. № 24. С. 96-104. – URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/830>
40. Мазуренко О. В. Податкова конкурентоспроможність країни в умовах тінізації економіки : дис. ... д-ра філософії : 072. Суми, 2023. 229 с.
41. Методологічний коментар до статистики прямих інвестицій/ Національний банк України. – URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FDI_methodological_notes.pdf
42. World Investment Report 2025. UN Trade & development (UNCTAD). – URL: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2025>
43. Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), “Tax and Economic Growth,” Economics Department Working Paper No. 620, July 11, 2008.
44. International Tax Competitiveness Index 2025. Tax Foundation. – URL: https://taxfoundation.org/research/all/global/2025-international-tax-competitiveness-index/#_ftn3

45. Tax revenue by type of tax. Eurostat. – URL: https://webgate.ec.europa.eu/taxation_customs/redisstat/databrowser/view/tax_type/default/table?lang=en&category=TAX_REVENUE
46. The Index of Economic Freedom. Heritage.com – URL: <https://www.heritage.org/index/pages/report#indexTwelveFreedoms>
47. Рейтинг країн по сприятливості умов ведення бізнесу. DoingBusiness Оцінка бізнес регулювання. World Bank – URL: <https://archive.doingbusiness.org/ru/rankings>
48. Ярослав Романчук. B-Ready 2024 замість Doing Business. International liberty institute. 29/10/2024 – URL: <https://www.ilibertyinstitute.org/articles/b-ready-2024-zamist-doing-business>
49. Україна веде два різні списки офшорних зон. У чому різниця? YouControl. – URL: <https://youcontrol.com.ua/news/ukrayna-vedet-dva-raznyikh-spyska-offshornyikh-zon-v-chem-raznytsa/>
50. Перелік офшорних зон. YouControl. – URL: <https://youcontrol.com.ua/offshore/>
51. Corporate tax haven index. The world's Biggest enablers of corporate tax abuse – URL: <https://cthi.taxjustice.net/>
52. World investment report 2023. United Nations. P.231. – URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2023_en.pdf
53. State of Tax Justice. November 2024. 80 p. URL: <https://taxjustice.net/wp-content/uploads/2024/11/State-of-Tax-Justice-2024-English-Tax-Justice-Network.pdf>
54. Доходи зведеного бюджету України. Мінфін. – URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/>
55. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2025. Мінфін. – URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
56. Статистика зовнішнього сектору. Національний банк України. – URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>

57. Оцінка обсягів прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (round tripping) за 2010 – 2024 роки. Національний банк України. – URL:

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FDI_round_trippling_ICL-DFS_pr.pdf?v=14

58. Мінцифри: Понад 300 defense tech-компаній доєдналися до Дія.City. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – URL:

<https://www.kmu.gov.ua/news/mintsyfyry-ponad-300-defense-tech-kompanii-doiednalyasia-do-diiacity>

59. Резиденти Дія.City заплатили €53+ млрд податків з 2022 року. Міністерство цифрової трансформації України. – URL:

<https://thedigital.gov.ua/news/business/rezydent-y-diiacity-zaplatyly-uah53-mlrd-podatkyv-z-2022-roku>

60. Марія Балицька. Мільярд на зростання індустріальних парків – драйвер економіки чи гроші на вітер? Вокс Україна. – URL:

<https://voxukraine.org/milyard-na-zrostannya-industrialnyh-parkiv-drajver-ekonomiky-chy-groshi-na-viter>

61. Корпоративні податки - Податки на прибуток корпорацій. Естонія. PWC. – URL: <https://taxsummaries.pwc.com/estonia/corporate/taxes-on-corporate-income>

62. Tax rates. Republic of Estonia. Estonian Tax and Customs Board. – URL: <https://www.emta.ee/en/private-client/taxes-and-payment/declaration-income/tax-rates?5>

63. Impots.gouv.fr. Tax incentives. Офіційний сайт податкової адміністрації Франції. - URL: <https://www.impots.gouv.fr/international-professionnel/tax-incentives>

64. PwC. Tax summaries — France: Corporate — Tax credits and incentives. PwC – URL: <https://taxsummaries.pwc.com/france/corporate/tax-credits-and-incentives>

65. OECD / EUIPO. Trade in Counterfeit Goods and Free Trade Zones: Evidence from Recent Trends. OECD Publishing, Paris; EUIPO, Alicante, 2018. – URL: https://www.oecd.org/en/publications/trade-in-counterfeit-goods-and-free-trade-zones_9789264289550-en.html#page15
66. PwC. Tax summaries — Ireland: Corporate — Tax credits and incentives – URL: <https://taxsummaries.pwc.com/ireland/corporate/tax-credits-and-incentives>
67. JUDGMENT OF 10. 9. 2024 – CASE C-465/20 P: COMMISSION V IRELAND AND OTHERS – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A62020CJ0465&utm>
68. Теплова Л.І. Міжнародна податкова конкуренція: сутність та особливості впливу на стабільність світової економіки. *Український економічний часопис*. 2025. № 9. С.143-146. – URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/582/563>
69. Internal Revenue Service (IRS). Federal Income Tax Rates and Brackets. – URL: <https://www.irs.gov/filing/federal-income-tax-rates-and-brackets>
70. Corporate Tax Avoidance in the First Year of the Trump Tax Law. Matthew Gardner, Lorena Roque, Steve Wamhoff. Institute on Taxation and Economic Policy, 16 грудня 2019 – URL: <https://itep.org/corporate-tax-avoidance-in-the-first-year-of-the-trump-tax-law/>.
71. Tax Reform and U.S. Effective Profit Taxes: From Low to Lower. Matthew Higgins. Federal reserve bank of New York. – URL: <https://libertystreeteconomics.newyorkfed.org/2018/10/tax-reform-and-us-effective-profit-taxes-from-low-to-lower/>
72. Бурковська А. В., Яблуновська Г. С. Особливості систем оподаткування різних країн. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2024. № 44. С. 30-35 – URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18423/1/burkovska_yablunovska.pdf

73. Що таке угода FATCA та навіщо вона потрібна Україні? Baker Tilly.
– URL: <https://www.bakertilly.ua/insights/що-таке-угода-fatca-та-навіщо-вона-потрібна-україні>
74. Міністерство фінансів України. Презентація «Воркшоп CRS (20–21 06 2023)» – URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BA%D1%88%D0%BE%D0%BF%D1%83_CRS_20-21_06_23_%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%8E.pdf
75. Foreign Account Tax Compliance Act. U.S. Department of the Treasury
– URL: <https://home.treasury.gov/policy-issues/tax-policy/foreign-account-tax-compliance-act>
76. Бакал М.А. Правові тенденції подвійного оподаткування в Україні та за кордоном: методи усунення. The 11 th International scientific and practical conference “Modern research in world science”(January 29-31, 2023) SPC “Sci-conf. com. ua”, Lviv, Ukraine. 2023. .С. 1450-1455. – URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=6bcXKf0AAAAJ&citation_for_view=6bcXKf0AAAAJ:UeHWp8X0CEIC
77. Добропас А.В., Ковальов В.В., Глушко А.Д. РОЛЬ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ: ПОРІВНЯННЯ ПОЛЬЩІ, ОАЕ ТА УКРАЇНИ. Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 27 листопада 2024 р. Полтава: НУПП, 2024. с. 33-34. – URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/17651/1/%D0%93%D0%BB%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%BE%20%D0%94%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D1%81%2033-34.pdf>
78. Federal Tax Authority (OAE). Free Zone Persons - Corporate Tax Guide
– URL:

<https://tax.gov.ae/Datafolder/Files/Guides/CT/Free%20Zone%20Persons%20-%2020%2005%202024%20final%20for%20GCD.pdf>

79. CRA Global Development. Special Economic Zones (SEZs): Lessons from China's Transformative Experience. CRA Global Development, 27 січня 2025 – URL: <https://craglobaldevelopment.com/the-ingredients-for-successful-special-economic-zones-lessons-from-china/>

80. charter Cities Institute. Why Was Shenzhen China's Most Successful SEZ? – URL: <https://chartercitiesinstitute.org/blog-posts/why-was-shenzhen-chinas-most-successful-sez/>

81. А. А. Пислиця, І.Л. Загребя. Спеціальні економічні зони в Україні: переваги та недоліки. Наукові записки. 2006. №3. С. 124-128. – URL: <https://files.core.ac.uk/download/pdf/84824965.pdf>

82. Боліла С.Ю. РОЗВИТОК ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ НА ПІДСТАВІ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ДРАЙВЕР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ. «Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка». 2024. № 22. С.22-33. – URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/570/537>

83. Чумаченко О. Г.. Економічний потенціал українського ОПК в контексті розвитку фондового ринку України. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*, 2025. №18. – URL: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/497>

84. Резидентам Дія City вхід заборонений. Що таке спецрежим Defence City і за що його критикують – URL: <https://dou.ua/lenta/articles/defence-city-advantages-and-criticism/>

85. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки підприємств оборонно-промислового комплексу : Закон України 4577-IX від 21 серпня 2025 / Верховна Рада України – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4577-20#Text>

86. Розпочала роботу Українська рада зброярів. Укрінформ. – URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3964449-rozpocala-robotu-ukrainska-rada-zbroariv.html>

87. Що говорить галузь про Defence City: висновки та коментарі Ради Зброярів щодо пакету законопроектів. Офіційна сторінка Української ради зброярів. – URL: <https://ucdi.org.ua/news-ua/defence-city-conclusions/>

88. Данія інвестує понад 225 мільйонів євро у відновлення та розвиток Миколаївщини. Район Миколаїв. – URL: <https://mykolaiv.rayon.in.ua/news/835434-daniya-investue-ponad-225-milyoniv-evro-u-vidnovlennya-ta-rozvitok-mikolaivshchini>

89. Дубовик О.Ю., Скрипник А.В. Міжнародна податкова конкуренція: сучасний стан та ефекти впливу на економіку. *Ефективна економіка*. 2025. № 11.

90. Цалан М.І. Проблеми гармонізації податкових систем країн Європейського Союзу. РОЗВИТОК МІСТА, 2025 № 2 (06), С. 160–166. – URL: <https://journals.ndirom.kyiv.ua/index.php/city-development/article/view/136>

91. Глущенко О. О. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗМІН ФІСКАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Часопис Київського університету права, 2024. № 3. С. 67-71. – URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/1116>

92. Про віднесення держав до переліку офшорних зон: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 р. N 143-р

93. Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1045: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2024 р. № 1505.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

**Держави, віднесені до переліку офшорних зон, відповідно до
Розпорядження Кабінету Міністрів України № 143-р**

Група за географічною ознакою	Офшорна країна (територія)
Британські залежні території	Острів Гернсі Острів Джерсі Острів Мен Острів Олдерні
Центральна Америка	Беліз Панама
Європа	Андорра Гібралтар Монако
Карибський регіон	Ангілья Антигуа і Барбуда Аруба Багамські Острови Барбадос Бермудські Острови Британські Віргінські Острови Віргінські Острови (США) Гренада Кайманові Острови Монтсеррат Нідерландські Антильські Острови Пуерто-Ріко Сент-Вінсент і Гренадіни Сент-Кітс і Невіс Сент-Люсія Сінт-Мартен Співдружність Домініки Теркс і Кайкос Тринідад і Тобаго
Африка	Ліберія Намібія Сейшельські Острови
Тихоокеанський регіон	Вануату Гуам Маршальські Острови Науру Ніуе Палау Острови Кука Американське Самоа Самоа Фіджі
Південна Азія	Мальдівська Республіка

Джерело: складено автором за матеріалами [87]

Додаток Б

Перелік держав, які підпадають під критерії «ризиковості» встановлені пп.

39.2.1.2 пункту 39.2 ст. 39 Податкового Кодексу України

1. Американське Самоа
2. Ангілья
3. Князівство Андорра
4. Антигуа і Барбуда
5. Аруба
6. Співдружність Багамських Островів
7. Барбадос
8. Беліз
9. Бермудські Острови
10. Британські Віргінські Острови
11. Республіка Вануату
12. Віргінські Острови Сполучених Штатів Америки
13. Гернсі
14. Гібралтар
15. Гренада
16. Гуам
17. Джерсі
18. Співдружність Домініки
19. Ісламська Республіка Іран
20. Кайманові Острови
21. Корейська Народно-Демократична Республіка
22. Острови Кука
23. Республіка Ліберія
24. Мальдівська Республіка
25. Республіка Маршаллові Острови
26. Острів Мен
27. Князівство Монако

- 28.Монтсеррат
- 29.Республіка Союзу М'янма
- 30.Республіка Намібія
- 31.Республіка Науру
- 32.Нідерландські Антильські Острови
- 33.Ніуе
- 34.Олдерні
- 35.Республіка Палау
- 36.Республіка Панама
- 37.Пуерто-Ріко
- 38.Незалежна держава Самоа
- 39.Республіка Сейшельські Острови
- 40.Сент-Вінсент і Гренадіни
- 41.Сент-Кітс і Невіс
- 42.Сент-Люсія
- 43.Сінт-Мартен (Нідерландська частина)
- 44.Острови Теркс і Кайкос
- 45.Республіка Тринідад і Тобаго
- 46.Республіка Фіджі

Джерело: складено автором за матеріалами [88]

Додаток В

Таблиця В.1

Індекси, за якими розраховується економічна свобода країн

Група	Показник (Індекс)	Суть показника	Фактори, що оцінюються
Верховенство права	1. Права власності	Захист приватної власності, виконання контрактів, безпека від експропріації	Наявність і ефективність правових механізмів захисту майна
	2. Ефективність судової влади	Незалежність, чесність і дієвість судів	Чесність судової системи, захист прав громадян і бізнесу
	3. Урядова доброчесність	Рівень корупції, прозорість уряду	Відсутність хабарництва, кумівства, неформальних привілеїв
Розмір уряду	4. Податкове навантаження	Обсяг податків і державних запозичень	Ставки податків і частка ВВП, що перерозподіляється державою
	5. Державні витрати	Розмір і характер урядових видатків	Частка державних витрат у ВВП, ефективність їх використання
	6. Фінансове здоров'я	Стан державного бюджету та боргу	Рівень дефіциту, боргове навантаження, макроекономічна стабільність
Ефективність регулювання	7. Свобода бізнесу	Простота відкриття, ведення й закриття бізнесу	Регуляторні бар'єри, ліцензування, прозорість правил
	8. Свобода праці	Гнучкість ринку праці, свобода найму і звільнення	Мінімальна зарплата, профспілкове регулювання, трудове право
	9. Монетарна свобода	Стабільність цін і незалежність монетарної політики	Рівень інфляції, контроль цін, незалежність центробанку
Відкритість ринку	10. Свобода торгівлі	Відсутність бар'єрів у зовнішній торгівлі	Тарифи, квоти, нетарифні обмеження
	11. Свобода інвестицій	Вільний рух капіталу, відсутність дискримінації	Обмеження на іноземні чи внутрішні інвестиції
	12. Фінансова свобода	Відкритість і стабільність фінансової системи	Доступ до банківських послуг, конкуренція у фінансовому секторі

Додаток Г

Таблиця Г.1

**Кількість індустріальних парків в Україні в розрізі областей станом на
01.10.2024 р.**

Область	Кількість
Львівська область	17
Київська область та м. Київ	13
Закарпатська область	12
Хмельницька область	7
Вінницька область	6
Івано-Франківська область	6
Чернівецька область	6
Одеська область	5
Тернопільська область	5
Волинська область	4
Дніпропетровська область	4
Житомирська область	4
Рівненська область	3
Сумська область	3
Черкаська область	3
Донецька область	2
Миколаївська область	2
Кіровоградська область	1
Луганська область	1
Полтавська область	1
Чернігівська область	1
Автономна республіка Крим	0
Запорізька область	0
Харківська область	0
Херсонська область	0
Всього, станом на 01.10.2025	106

Додаток Д

Таблиця Д.1

12 типів національних СЕЗ КНР згідно класифікації

Центральноазіатського регіонального економічного співробітництва

Категорія	Тип	Кількість, 2022 р.
Зони спеціального митного нагляду зі спеціальним призначенням	Зона економічного та технологічного розвитку	215
	Зона високотехнологічного (хайтек) розвитку	129
	Сучасна зона сфери послуг	30
Зони спеціального митного нагляду зі спеціальним призначенням	Зони "зв'язку"	10
	Зони експортної переробки	45
	Парки митної логістики	4
	Порто-франко	14
	Комплексна митна зона	50
	Транскордонний індустріальний парк	0
	Зона вільної торгівлі	11
СЕЗ з комплексними функціями	СЕЗ	5
	Нова зона	11

Таблиця Д.2.

Етапи розвитку спеціальних економічних зон в Китаї

Етап	Основні види СЕЗ	Характеристики
1980-1990 рр.	СЕЗ першого покоління: Приморські СЕЗ та перші зони експортної переробки	Основна ціль: створення робочих місць та технологічна модернізація. Приклади: невеликі зони легкої промисловості та багатоповерхові заводи, зони складання та зборки виробів.
1990-2000 рр.	СЕЗ другого покоління: промислові кластери, крос-зони, зони прикордонного співробітництва	Напрямок – капітало- та наукоємні галузі. Формування житлових зон на території СЕЗ, формування повноцінних кластерів, посилення співпраці. Приклад: фармацевтика, нафтогазова промисловість, технологічні «гіганти».
2006-2013 рр.	СЕЗ третього покоління: перші комплексні зони вільної торгівлі	Ціль: залучення на внутрішній ринок ТНК із одночасним стимулювання розвитку місцевого бізнесу. Формування повноцінного середовища – із житловими комплексами, промисловим виробництвом та сектором послуг. Приклад: технопарки, «інкубатори»
З 2013 по сьогодні	СЕЗ четвертого покоління: комплекси «життя-робота-навчання-розваги», пілотні зони вільної торгівлі.	Ціль: фокус на галузях із високою вартістю, акцент на сферу послуг. Наприклад: парки «життя та наука», пілотні зони вільної торгівлі.

